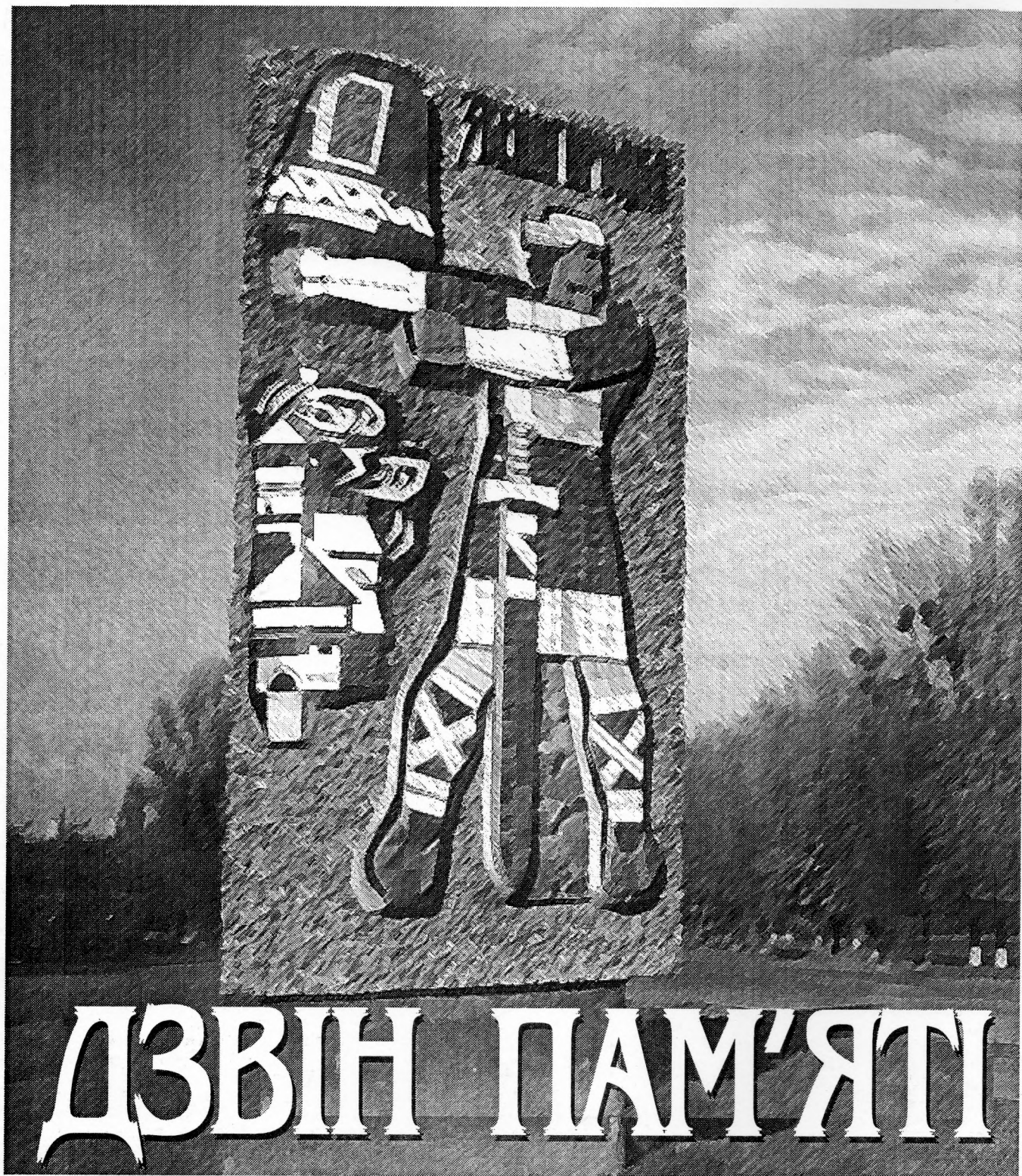

1-2 (13-14) 2015

СПАДЩИНА

ДЗВІН ПАМ'ЯТІ

Указ Президента України

Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни

З метою гідного вшанування подвигу Українського народу, його визначного внеску у перемогу Антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні, висловлення поваги усім борцям проти нацизму, увічнення пам'яті про загиблих воїнів, жертв війни, воєнних злочинів, депортацій та злочинів проти людяності, скоєних у роки війни, посилення турботи про ветеранів війни, учасників українського визвольного руху цього періоду, жертв нацистських переслідувань, утвердження спадкоємності традицій воїнів - переможців нацизму та нинішніх захисників Вітчизни, консолідації суспільства навколо ідеї захисту України та у зв'язку з відзначенням у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни постановляю:

1. Звернутися до державних органів, органів місцевого самоврядування щодо визначення одним із пріоритетів їх діяльності забезпечення шанобливого ставлення до пам'яті про Перемогу над нацизмом, суспільної поваги до ветеранів війни, учасників українського визвольного руху часів Другої світової війни, жертв нацистських переслідувань, нинішніх захисників Вітчизни, а також надання їм державної підтримки.

2. Установити в Україні День пам'яті та примирення, який відзначати щороку 8 травня.

3. Кабінету Міністрів України:

1) невідкладно переглянути розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 травня 2013 року № 360-р, передбачивши, зокрема: а) проведення у столиці України - місті Києві, інших населених пунктах урочистостей та меморіальних заходів, присвячених пам'ятним датам історичних подій Другої світової війни, у тому числі:

8 і 9 травня 2015 року - заходів, присвячених 70-й річниці Перемоги над нацизмом у Європі, Дню пам'яті та примирення, Дню Перемоги;

2 вересня 2015 року - заходів, присвячених 70-й річниці завершення Другої світової війни;

б) проведення роботи, спрямованої на посилення турботи про захисників Вітчизни та створення належних умов життєзабезпечення ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій та інвалідів війни з їх числа, а також жертв нацистських переслідувань, сімей загиблих (померлих) воїнів, дітей війни;

в) заходи щодо сприяння процесам консолідації суспільства, налагодження громадянського взаєморозуміння і примирення у питаннях національної історії, донесення до широкої громадськості, зокрема шляхом створення медійних проєктів, інформації про звитяги Українського народу у визвольній боротьбі, його визначний внесок у перемогу Антигітлерівської коаліції;

г) проведення просвітницьких заходів у навчальних закладах, військових частинах, закладах для дітей та молоді, присвячених 70-й річниці Перемоги над нацизмом у Європі, ролі Українського народу у Другій світовій війні;

д) розвиток науково-просвітницької діяльності з патріотичного виховання молоді, здійснення пошукової роботи стосовно загиблих, зниклих безвісти у період Другої світової війни, увічнення пам'яті про них та підтримку відповідних ініціатив громадських об'єднань;

2) забезпечити: разом із Національним банком України виготовлення та випуск в обіг у встановленому порядку пам'ятної монети на відзнаку 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі; випуск в обіг поштової марки і конверта, присвячених 70-й річниці Перемоги над нацизмом у Європі, та здійснення спецпогашення поштової марки;

3) вирішити в установленому порядку питання щодо фінансування заходів із підготовки та відзначення пам'ятних дат історичних подій Другої світової війни;

4) звернутися до релігійних організацій із пропозицією провести панахиди за жертвами Другої світової війни, молебні за мир та злагоду в Україні, за захисників Вітчизни;

5) привести розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2012 року № 939-р у відповідність із цим Указом.

4. Запропонувати Верховній Раді України провести урочисте засідання, присвячене 70-й річниці Перемоги над нацизмом у Європі, місцю та ролі Українського народу у Другій світовій війні.

5. Міністерству культури України, обласним, Київській міській державним адміністраціям передбачити проведення відповідних тематичних культурно-мистецьких заходів, присвячених пам'ятним датам історичних подій Другої світової війни.

6. Міністерству освіти і науки України, Міністерству молоді та спорту України, Державній службі України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, обласним, Київській міській державним адміністраціям

ністраціям активізувати роботу, спрямовану на формування у молодіжному середовищі шанобливого ставлення і поваги до ветеранів війни та нинішніх захисників Вітчизни, забезпечити проведення відповідних заходів, зокрема за участю ветеранів війни та учасників антитерористичної операції.

7. Міністерству інформаційної політики України забезпечити розроблення та впровадження тематичних інформаційних програм для державних засобів масової інформації, присвячених 70-й річниці Перемоги над нацизмом у Європі, ролі Українського народу у Другій світовій війні, розповсюдження відповідної соціальної реклами.

8. Міністерству соціальної політики України, Міністерству інфраструктури України, Державній службі України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, обласним, Київській міській державним адміністраціям забезпечити в установленому порядку участь ветеранів війни, учасників українського визвольного руху часів Другої світової війни, жертв нацистських переслідувань, нинішніх захисників Вітчизни - учасників антитерористичної операції, їх громадських об'єднань у заходах, присвячених пам'ятним датам історичних подій Другої світової війни.

9. Державній службі України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції за участю Українського інституту національної пам'яті забезпечувати залучення громадських об'єднань до пошукової роботи з установлення імен невідомих воїнів, які загинули в період Другої світової війни на території України та інших держав.

10. Обласним, Київській міській державним адміністраціям:

1) ужити додаткових заходів щодо забезпечення соціально-побутових потреб та потреб у медичній допомозі ветеранів війни, насамперед учасників бойових дій та інвалідів війни з їх числа, а також учасників українського визвольного руху часів Другої світової війни, жертв нацистських переслідувань, сімей загиблих (померлих) воїнів, дітей війни, увічнення пам'яті про полеглих співвітчизників, збереження та підтримання в належному стані меморіалів, пам'ятників, пам'ятних знаків, місць поховань загиблих;

2) переглянути відповідні регіональні плани заходів з урахуванням цього Указу та забезпечити їх виконання;

3) сприяти в установленому порядку розвитку волонтерського руху, діяльності громадських об'єднань і релігійних організацій, що надають допомогу та підтримку ветеранам війни, учасникам українського визвольного руху часів Другої світової війни, жертвам нацистських переслідувань, сім'ям загиблих (померлих) воїнів, дітям війни, а також поширенню благодійництва та шефства підприємств і організацій, підприємців над закладами охорони здоров'я та соціального захисту населення, які забезпечують обслуговування ветеранів війни;

4) уживати заходів із висвітлення в засобах масової інформації актуальних питань життя ветеранів, учасників українського визвольного руху часів Другої світової війни, жертв нацистських переслідувань, спогадів учасників та очевидців подій Другої світової війни, створення відповідних медійних проєктів.

11. Міністерству закордонних справ України:

1) забезпечити запрошення до участі в заходах в Україні, присвячених пам'ятним датам історичних подій Другої світової війни, представників іноземних держав та дипломатичного корпусу, міжнародних організацій, української діаспори;

2) провести роботу щодо забезпечення в установленому порядку участі представників України у заходах з відзначення 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі, що проводитимуться у відповідних європейських державах;

3) здійснити разом з Українським інститутом національної пам'яті, іншими центральними органами виконавчої влади додаткові заходи з інформування закордонними дипломатичними установами України міжнародної спільноти про звитяги Українського народу у Другій світовій війні, його внесок у перемогу Антигітлерівської коаліції.

12. Міністерству внутрішніх справ України, Службі безпеки України, обласним, Київській міській державним адміністраціям ужити заходів із забезпечення громадського порядку та безпеки громадян під час відзначення пам'ятних дат історичних подій Другої світової війни.

13. Державному комітету телебачення і радіомовлення України забезпечити широке висвітлення заходів із підготовки і відзначення пам'ятних дат історичних подій Другої світової війни.

14. Визнати таким, що втратив чинність, Указ Президента України від 19 жовтня 2012 року № 604.

15. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

м. Київ
24 березня 2015 року
№ 169/2015

Президент України
П. ПОРОШЕНКО

Спадщина

1-2 (13-14) 2015

**Науково-популярний краєзнавчий журнал
для вчителів, учнів, студентів, краєзнавців**

Засновник:

відділ культури і туризму
Звенигородської
районної державної адміністрації.
Свідоцтво про державну реєстрацію
ЧС №439 від 26.08.2004

Редколегія:

Ю.С.Письменна —

головний спеціаліст відділу культури
і туризму райдержадміністрації.

С.С.Лячинський —

науковий співробітник районного крає-
знавчого музею ім. Т.Г. Шевченка, член
Національної спілки журналістів України.

О.М.Наріжна —

директор Звенигородського районного
краєзнавчого музею ім. Т.Г. Шевченка.

В.М.Неумитий —

методист райметодкабінету відділу
освіти райдержадміністрації.

О.Р.Рябова —

начальник архівного відділу районної
державної адміністрації.

Т.С.Рябова —

член Національної спілки журналістів
України.

Редакція:

Редактор **Станіслав Лячинський**.

Відповідальний секретар **Олена Наріжна**.

Літпрацівник **Таміла Рябова**.

Комп'ютерна верстка—

Володимир Загорулько

Редакція працює на
громадських засадах.

Адреса редакції:

Звенигородський районний
краєзнавчий музей,
вул. Вячеслава Чорновола, 41,
20200 м.Звенигородка,
Черкаської області.

Здано до набору 25.06.15. Підп. до друку
16.11.15. Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 2,79. Обл.
вид. арк. 3. Тираж 1000 Зам.438.

КП "Звенигородське видавничо-
поліграфічне підприємство".
20200, м.Звенигородка,
вул. Софії Терещенко, 28.

ЗМІСТ

П.Г.Уманець

Ветеранський рух в Звенигородському
районі. с. 2-3

Володимир Кучер

На братських могилах
не ставлять хрестів с. 4-5

Список загиблих і похованих воїнів,
звільнявших Звенигородку. с. 5-6

Олена Наріжна, Володимир Неумитий

Перелік історико-культурних пам'яток
Звенигородського району. с. 7-21

Ретро фото. с. 22

Станіслав Лячинський, Олена Наріжна

Листи війни с. 23-25

Станіслав Лячинський

Одна сім'я—два генерали. с.26-27

Герої Афганці. с.28

Герої АТО с.28-29

Початок Умансько-Ботошанської операції. . с.30-31

Подвигу жити у віках. с.32

Шкільні музеї та куточки бойової слави. . . . с. 33

Військово-патріотичний центр

“ШАМПАНЬ”..... с.34

Волонтери для армії -

незамінні помічники. с.35-36

Ветеранський рух в Звенигородському районі

Голова районної ради ветеранів **В.Ф. Линюк**

Розвиток ветеранського руху в Звенигородському районі набув в 1960-70-ті роки, особливо під час відзначення 20-х роковин Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Майже в усіх підприємствах, установах і організаціях під безпосереднім керівництвом профспілок почали діяти організації ветеранів, в яких працювали колишні воїни-переможці. Їх вшановували у день 9 Травня, нагороджували

Грамотами, вручали подарунки.

Фундаторами створення Звенигородської районної та міської організацій ветеранів були голова районної ради народних депутатів Петро Олексійович Коваленко та голова міської ради Михайло Миколайович Павленок. 28 років тому, 14 лютого 1987 року у районі та місті на установчих зборах були засновані Звенигородська районна та міська організації ветеранів війни і праці. Одночасно було вирішено створити первинні організації у кожному колективі міста і селах району. Першим головою районної ради організації ветеранів було обрано Шевченка Михайла Дементійовича, пізніше її очолювали Вахоцький Іван Кузьмович, Кислий Федот Трохимович, Лаврега Федір Якович, зараз, вже протягом 9-ти років, її очолює Линюк Володимир Федорович.

Першим головою міської ради організації ветеранів було обрано Філіпович Клару Федорівну, потім її очолювали: Мартиненко Михайло Олексійович, Пісоцький Володимир Архипович, Починок Петро Олексійович, Боровий Олександр Євгенійович, десятиріччя тому її очолює Уманець Петро Гаврилович. Дехто із колишніх голів районної та міської рад організацій ветеранів пішли з життя, залишивши про себе добру пам'ять.

Сьогодні районна громадська організація ветеранів складається із 23-х міських та 28-ми сільських первинних організацій ветеранів. У своєму складі вона налічує: інвалідів війни - 210 осіб, учасників бойових дій - 20 осіб, учасників війни - 1010 осіб, дітей війни-понад 7 тисяч, ветеранів праці - 6,5 тисячі, ліквідаторів аварії на ЧАЕС та потерпілих внаслідок Чорнобильської аварії - понад 15 тисяч осіб. На жаль ці дані не є постійними. Кожного дня, року ветеранів війни і праці стає все менше.

Завдяки спільним зусиллям органів місцевого самоврядування та їх відповідним структурам: центральної районної лікарні - голов-

ний лікар Айрапетян В.Г., управління праці та соціального захисту населення - начальник Лісова О.В., територіального центру соціального обслуговування громадян - Брайлян К.С., управління пенсійного фонду України - Пона Л.В., районної організації Товариства Червоного Хреста - голова Слинько В.Г. 2014 року було досягнуто значних успіхів у виконанні районної комплексної програми "Турбота".

В районі проведено комплексне обстеження ветеранів всіх рівнів. На диспансерному обліку знаходиться - 6250 осіб із них у провідних лікарів району: терапевтів - 1800 осіб, хірургів - 850 осіб, неврологів - 1020 осіб, ортопедів - 450 осіб, урологів - 530 осіб, офтальмологів - 740 осіб та ін.. комплексно оглянуто понад 700 осіб. Пролікувались в обласній лікарні - 120 осіб, у дільничних лікарнях - 104, у районній лікарні - 460, в обласному госпіталі - 120, у медико-соціальному центрі ветеранів війни Циблі - 8 осіб. Зубопротезовано - 14 осіб на суму більше 11 тисяч грн.. придбано ліків за пільговими рецептами лікарів на суму майже 240 тис. грн.. для поліпшення медичного обслуговування інвалідів війни, учасників бойових дій у відділеннях районної лікарні обладнано палати на 32 ліжка. Санаторно-курортне лікування одержали - 18 ветеранів, решта - одержали грошову компенсацію за путівки.

Особливі завдання сьогодні стоять перед колективом територіального центру соціального обслуговування людей похилого віку. Різними формами обслуговування одиноких і прикутих до ліжка охоплено 1700 осіб, яких обслуговують 255 соціальних працівників у кожному населеному пункті району. Цю важливу роботу соціальні працівники проводять успішно, за це їм дякуємо.

Слід відмітити, що в районі діють майже дві тисячі волонтерів, серед них 380 учнівської молоді. Вони діють під безпосереднім керівництвом Товариства Червоного Хреста. Їх благодійність та милосердя продовжують життя численним ветеранам-інвалідам. Такі поширені в районі форми волонтерського руху заслуговують на підтримку та вдячність. З цією метою ми проводимо огляди-конкурси на звання "Кращий волонтер року", "Кращий волонтерський загін", "Кращий організатор року", "Кращий благодійник року". Переможці на-

Голова Звенигородської міської організації ветеранів **П.Г. Уманець**

городжуються грамотами, цінними подарунками.

Доброго слова і похвали заслуговують окремі голови первинних організацій ветеранів, які виконують свою роботу за покликом серця на громадських засадах. Це Олефір М.Г. (с. Шевченкове), Кубрак О.К. (с. Моринці), Бучак В.Н. (с. Ризине), Кропивко М.М. (с. Вільховець), Козленко П.К. (с. Озірна), Захаревич Л.В. (агроуправління), Колісник Г.П., (освіта), Соломаха П.О. (культура), Лісова О.В. (УСЗН), Захаревич Н.М. (ДНЗ "Звенигородський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів") та інші. Ради ветеранів висловлюють щиру вдячність за благодійну допомогу народному депутату Верховної Ради України Ничипоренку В.М., керівникам підприємств Зозулі В.М. (с. Козацьке), Алексеєву Ю.О. (с. Неморож), Замризі В.П. (с. Вільховець), Лебединець С.М. (с. Стебне), Бойко О.Л. (Шампань). головам сільських громад Цегельній В.Г. (с. Юрківка), Падзині М.П. (с. Шевченкове).

Робота ветеранського активу районної та міської рад ветеранів була б неповною без таких активістів ветеранського руху в районі як: Шкірданя А.М., Мусійка О.П., Мазери В.З., Серова В.П., Вовкотруба І.В., Баришнікова І.А., Талалаєвської Н.Р., Терещенка Б.С., Петриченка І.П., Борівського І.О., Бондаренко К.А., Галузи П.Д., Лихови Г.І., Рябової Т.С., Бабій М.Т. та багатьох інших. Їх робота у ветеранській організації - це взірці вірного служіння Батьківщині. Вони проводили наполегливу роботу, виховуючи учнівську молодь на славних бойових і трудових традиціях старшого покоління, всього українського народу. Жаль, багато хто з них вже пішли з життя, залишивши по собі світлу пам'ять. Події другої світової війни, а разом з тим і Великої Вітчизняної війни не дають нам, нащадкам забути ті жертви, які зазнав наш край. Не повернулись з фронтів війни 3,5 тисячі наших земляків. Не стали на отчий поріг 2750 односельців. Тільки за звільнення м. Звенигородки полягло 289 воїнів багатьох національностей Радянського Союзу. Закатовано і розстріляно понад три тисячі мирних громадян. До п'яти тисяч юнаків і дівчат були вивезені на каторжні роботи до Німеччини, чверть із них не повернувся.

Важливе значення організація ветеранів відводить пошуково-історичній роботі під девізом "Ніхто не забутий, ніщо не забуто". З часу визволення м. Звенигородки і всього району минуло багато років. І прикро, що окремі події і герої тих буремних подій ще не повністю висвітлені, Герої, яких на подвиг кликала, Тарасова земля. Ми встановлюємо імена Героїв Радянського Союзу, які визволяли наш край, але не значились в історичних архівах району, відомо було чотирнадцять нині, їх вже двадцять п'ять. Робота з розшуку ведеться постійно, сьогодні рада ветеранів підтримує зв'язок з ще одним земляком Героем часів ще фінської війни Осаулен-

ком І.О. Прикро, що під час визволення міста у січні 1944 р. смертю хоробрих полягли майор Загальський М.Я. (командир розвідувального батальйону II українського фронту), похоронений у м. Звенигородці, командир 1-го батальйону I-го українського фронту капітан Маслюков М.М., загинув смертю героя за м. Звенигородку, похований у Ставищі, танки якого першими увійшли з боку Лисянки і з'єдналися з танкістами II -го українського фронту.

Радою ветеранів, особисто Уманцем П.Г. підтримуються зв'язки з воїнами - визволителями нашого міста та краю - Петренюком В.А., що проживає в м. Ватутіне, Савельєвим І.П., що проживає в Кривому Розі, Поляковим А.П., що з Іркутська, та Горовим Д. і Красноштаном І.Я. з Черкас.

Готуючись заздалегідь до відзначення 70-ї річниці Великої Перемоги, радами ветеранів були розроблені заходи щодо належного відзначення такої історичної події. Планувалося і хотілось, щоб як можна більше увіковічнити пам'ять тих, хто поліг на полі браннім за наше визволення, за наше майбутнє. Рада ветеранів спільно з спілкою ветеранів Афганістану, районною спілкою "Союз - Чорнобиль" України ініціювали спорудити Алею бойової та трудової слави - це був би музей під відкритим небом для учнівської молоді. Думалось на ній розмістити пам'ятні знаки Героїв Радянського Союзу - двадцять п'ять Героїв різних національностей колишнього Радянського Союзу, які визволяли наш край, кавалерів трьох орденів Слави, Героїв Соціалістичної Праці, загиблих воїнів-інтернаціоналістів та викарбувати прізвиська ліквідаторів, які пішли з життя. Думалось назвати (переіменувати) вулиці міста славетними іменами, видати зібрані документальні матеріали в альманахах та журналах коштом місцевих бюджетів. Нажаль, на сьогоднішній день через відсутність коштів всі ці плани нездійсненні.

Ради ветеранів тримають тісний зв'язок з редакціями газет "Шевченків край", "Погляд часу", "Нова доба" "Ветеран України" та іншими. У них друкувались матеріали різного характеру про наших фронтовиків. У районній газеті відкриті рубрики "Як живеш, ветеране", "Наші ювіляри". Розміщуємо співчуття сім'ям померлих. Передаємо речі, нагороди та документи окремих ветеранів - фронтовиків до районного краєзнавчого музею ім. Т.Г. Шевченка на вічне зберігання.

В кімнаті ради ветеранів розміщено 5 стендів героїчної та буденної тематики. Маємо рідкісну бібліотечку книг, авторських подарунків, спогадів фронтовиків, дітей війни. Серед них книги солдат Перемоги, полководців Великої Вітчизняної війни. Створено Книгу пошани, до якої занесені визначні люди району, міста, активісти ветеранського руху.

Вічна слава героям, що полягли за свободу і незалежність нашої Батьківщини.

На братських могилах не ставлять хрестів...

Кожен без винятку звенигородчанин бував на Пагорбі Слави. Адже це святе місце, яке є символом Звенигородки і без якого наше місто навіть неможливо уявити. Але далеко не кожен замислювався над тим, що собою являє наша святиня.

Піднявшись сходами, одразу за вічним зогнем ми бачимо розташовані літерою "П" вертикальні бетонні плити, на яких висічено 397 прізвищ з ініціалами. Це прізвища наших земляків, звенигородчан, які в грізний час війни встали на захист Вітчизни. Віддавши своє життя, вони не повернулися до рідного міста. Місцем їх останнього спочинку стала земля інших областей, республік колишнього СРСР та країн Європи. Багато з них поховано в братських похованнях чи в самотніх невідомих могилах. Але пам'ять про них жива, вона передається із покоління в покоління звенигородчан, їхні імена навечно зберігають холодні плити Пагорба Слави.

Праворуч від вічного вогню розташовані 6 горизонтальних нахилених плит, на яких також висічені 173 прізвища. Це братська могила, в якій поховано воїнів, що віддали своє життя в боях за Звенигородку. Вони різних національностей та віросповідань, але останнім місцем їхнього спочинку стала саме звенигородська земля. Десь далеко в рідних їм містах та селах на плитах обелісків також висічено їхні імена. То що ж це за 173 воїни, як потрапили вони до братської могили на Пагорбі Слави?

Люди старшого покоління пам'ятають, що меморіал Пагорб Слави був відкритий 9 травня 1969 року. Урочисте перепоховання до братської могили на Пагорбі Слави відбулося 25 квітня 1970 року. А що було до цього? Для того, щоб зрозуміти весь трагізм долі, потрібно подумки повернутися в роки війни.

У військових статутах того часу було написано дуже коротко: "Спеціально виділені команди хоронять загиблих", більше ніяких пояснень. Докладніше про це пише герой Радянського Союзу Дмитро Федорович Лоза, який 28 січня 1944 року командував танковою ротою, яка увірвалась до Звенигородки зі сторони Лисянки. Так, зокрема, він зазначає:

"Іноді ховали друзів наспіх і йшли далі. Був час — діяли по-іншому. Якщо ця трагедія ставалася в рухливих формах бою — полеглого віддавали землі підрозділи забезпечення батальйону або бригади. А взагалі намагалися, нехай поспіхом, свого побратима по екіпажу, взводу й роті покласти в землю власними руками.

Ховали, як правило, недалеко від місця загибелі. Якщо близько був населений пункт — на його цвинтарі або на площі; у закордонних країнах — в огорожах костельів. Якщо смерть наздоганяла воїна в чистім полі, то вибирали висоту або окраїну лісу чи гаю. Щоб можна було "прив'язати" топографічно місце поховання до орієнтира. Штаб батальйону обов'язково складав картку місця поховання, у якій описувалося місце знаходження могили.

В інших випадках чинили інакше. Скажімо, під час відбиття ударів супротивника з метою деблокування оточеного Корсунь-Шевченківського угруповання в лютому 1944 року і танкісти, і піхота понесли значні втрати. У цій обстановці вбитих ховали в братських могилах. Місце такого масового поховання вибирали біля дороги, на висотці. Частина, призначена відповідальною за цей ритуал, також складала картку поховання. У ній вказувалося: місцезнаходження могили; у якому ряду хто покладений, із вказівкою звання, прізвища, імені та по батькові. Бували випадки, коли місце своєї могили вказував сам смертельно поранений, останню волю якого намагалися виконати.

В чому проводжали свого бойового товариша в останню путь? Найчастіше в тому одязі, у якому він зустрів свою смерть. Якщо був час, переодягали в чисту білизну й обмундирування. Труни не було. Танкісти загортали тіло в шматок танкового брезенту, а піхотинці, як правило, у шинель. Дно могили вистеляли або соломою, або сосновими гілками — що було під руками. І обережно опускали тіло у вириту яму, строго зорієнтовану із заходу на схід. Під рушничні, а то й гарматні залпи засипали землею. Установлювали нехитру пірамідку із зірочкою. Відразу біля свіжої могили влаштовували короткі поминки — по сто "наркомовських" грамів. І знову в бій..."

Картки поховань, про які пише Д.Лоза, свідчать про те, що на території міста Звенигородки в період з січня по травень 1944 року було зроблено дуже багато захоронень. Сьогодні впевнено можна говорити про 20 таких місць, оскільки із 176 карток на 54 із них, на жаль, місце захоронення не вказано. Люди старшого покоління пам'ятають велику кількість як масових, так і поодиноких поховань, які були розкидані по всьому місту.

Одними із найбільших були масові поховання в міському парку (13 поховань) та на перехресті вулиці Пролетарської та бульвару Шевченка (7 поховань). Майже на кожній вулиці міста на городах та на подвір'ях були по-

одинокі могили (особливо вул.Горького, Енгельса). Численні поховання також були на міських кладовищах. Потім в період 1951-52 років останки полеглих воїнів були перепоховані в 6 братських могил. Найбільша з них знаходилася на Замості на роздоріжжі Київ-Умань, де в 1952 році було збудовано пам'ятник полеглим воїнам. Також братські могили були розташовані на кладовищах міста та на околиці хут.Червона. Так, у братській могилі на Замості — 59 поховань, при вході на кладовище (центральне) — 43, на кладовищі в районі Піски — 38, на південно-західній околиці центрального кладовища — 20; на польському кладовищі — 11, на північній околиці хут.Червона — 4 поховання.

Детальний аналіз карток поховань свідчить, що із 176 похованих 79 загинуло в бою, 97 померло від ран у госпіталі та лікарні, причому 174 воїни померли в період з січня по травень 1944 року й інформація про їхню загибель на території нашого міста є в центральному архіві Міністерства оборони Росії.

А ось про долю ще двох солдат, які загинули на початку війни в 1941 році, дані в російському військовому архіві відсутні. В архівних документах вони значаться як "зниклі безвісті". Але на основі карток поховання можна стверджувати, що для цих двох воїнів саме звенигородська земля стала місцем останнього спочинку. Один із них — це старший лейтенант Іван Федорович Мещеряков, штурман дальнього бомбардувальника, який 18 липня 1941 року був збитий над Звенигородкою. Його тоді було поховано на центральному кладовищі, а вже через 11 днів місто окупували гітлерівці. Другий — воєнтехснаб 2 рангу, командир взводу ГСМ Павло Іванович Носаль, який, згідно із картою поховання, в 1941 році загинув в полоні і був також похований на центральному кладовищі міста. Потім в 1952 році їхні останки також було перепоховано до братської могили на центральному кладовищі.

Лише 25 квітня 1970 року відбулося останнє перепоховання всіх воїнів із 6 братських могил до однієї на Пагорбі Слави, де вони наразі знайшли вічний спокій. Але, на жаль, чомусь прізвища І.Ф.Мещерякова та П.І.Носаля, а разом з ними прізвища ще 16 воїнів, так і не були висічені на плитах братської могили Пагорбу Слави.

Можливо, настав час виправити цю помилку, щоб заклик "Ніхто не забутий і ніщо не забуте" не був лише словами. Адже солдат помирає двічі: перший раз у бою, а другий — коли про його подвиг забувають.

В.Кучер, депутат районної ради.

СПИСОК загиблих і похованих воїнів, звільнявших Звенигородку

СПИСОК
погибших и захороненных воинов, освободивших г. Звенигородку,
Черкасская область, на период Великой Отечественной войны
1941-1945 гг. /Братские могилы на холме Славы вблизи города/

№ п/п	Воинское звание	Фамилия, имя, отчество	Род. год	Дата гибели
1	2	3	4	5
1.	гв.рядовой	Александров Андрей Петрович		18.02.44
2.	рядовой	Алексеев Михаил Алексеевич		18.02.44
3.	"	Александр Иван Сергеевич		25.02.44
4.	"	Антоненко Лука Михайлович		10.03.44
5.	"	Антют Александр Иванович	1907	5.03.44
6.	гв.рядовой	Артюнов Михаил Петрович		12.03.44
7.	рядовой	Артемьев Василий Григорьевич	1923	4.03.44
8.	"	Ахметов Амир		6.04.44
9.	"	Бабакин Павел		27.03.44
10.	"	Бабкин Павел Владимирович	1908	4.02.44
11.	с-нт	Байраков Алексей	1923	22.03.44
12.	гв.м.л.-нт	Байраков Владимир Александрович	1924	2.02.44
13.	гв.м.л.-нт	Байраков Иван Иванович	1908	28.02.44
14.	гв.м.л.-нт	Байраков Андрей Григорьевич	1916	21.02.44
15.	рядовой	Байраков Георгий Григорьевич		4.04.44
16.	"	Байраков Михаил Иванович		27.02.44
17.	"	Байраков Иван Иванович	1920	21.02.44
18.	с-нт	Байраков Петр Иванович	1914	18.02.44
19.	рядовой	Байраков Василий Григорьевич		8.03.44
20.	"	Байраков Фед. р. Григорьевич		7.03.44
21.	гв.с.-нт	Байраков Дмитрий Иванович	1907	18.02.44
22.	гв.л.-нт	Байраков Николай Григорьевич		18.02.44
23.	рядовой	Байраков Алексей Алексеевич	1920	20.02.44
24.	сержант	Байраков Василий Алексеевич		27.02.44
25.	рядовой	Байраков Павел Алексеевич		26.03.44
26.	с-нт	Байраков Александр Петрович		27.02.44
27.	гв.рядовой	Байраков Михаил Алексеевич		8.03.44
28.	рядовой	Байраков Владимир Иванович		26.03.44
29.	"	Байраков Владимир Иванович		21.02.44
30.	л.-нт	Байраков Иван Иванович	1916	12.02.44
31.	с-нт	Байраков Алексей Григорьевич		27.02.44
32.	рядовой	Байраков Михаил Петрович	1925	29.01.44
33.	с-нт	Байраков Николай Иванович	1903	8.03.44
34.	рядовой	Байраков Иван Григорьевич	1921	8.03.44
35.	"	Байраков Павел Григорьевич	1909	22.03.44
36.	"	Байраков Василий Григорьевич		2.03.44
37.	"	Байраков Павел Григорьевич	1904	20.03.44
38.	"	Байраков Николай Григорьевич	1924	8.03.44
39.	"	Байраков Николай Григорьевич	1924	4.03.44
40.	"	Байраков Михаил Григорьевич		7.03.44
41.	гв.рядовой	Байраков Павел Григорьевич		21.02.44
42.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич		8.03.44
43.	гв.м.л.-нт	Байраков Николай Григорьевич	1923	30.01.44
44.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1919	8.03.44
45.	"	Байраков Павел Григорьевич		19.02.44
46.	"	Байраков Павел Григорьевич		19.02.44
47.	"	Байраков Павел Григорьевич		19.02.44
48.	"	Байраков Павел Григорьевич		19.02.44
49.	гв.с.-нт	Байраков Павел Григорьевич	1924	17.02.44
50.	гв.л.-нт	Байраков Павел Григорьевич	1928	12.02.44
51.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич		25.02.44
52.	сержант	Байраков Павел Григорьевич		8.03.44
53.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1927	8.03.44
54.	"	Байраков Павел Григорьевич	1912	8.03.44
55.	"	Байраков Павел Григорьевич	1916	14.02.44
56.	м.л.-нт	Байраков Павел Григорьевич	1929	20.02.44
57.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич		12.02.44
58.	с-нт	Байраков Павел Григорьевич		12.02.44
59.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1923	12.02.44
60.	"	Байраков Павел Григорьевич	1919	21.02.44
61.	"	Байраков Павел Григорьевич		12.02.44
62.	"	Байраков Павел Григорьевич	1916	24.02.44
63.	"	Байраков Павел Григорьевич		24.02.44
64.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1918	10.02.44
65.	гв.с.-нт	Байраков Павел Григорьевич	1911	24.02.44
66.	гв.л.-нт	Байраков Павел Григорьевич	1923	9.02.44
67.	с-нт	Байраков Павел Григорьевич		12.02.44
68.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1922	9.02.44
69.	гв.рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1912	12.02.44
70.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич		2.03.44
71.	"	Байраков Павел Григорьевич	1906	8.03.44
72.	"	Байраков Павел Григорьевич		27.02.44
73.	"	Байраков Павел Григорьевич		16.03.44
74.	с-нт	Байраков Павел Григорьевич		12.02.44
75.	"	Байраков Павел Григорьевич		12.02.44
76.	гв.рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1903	12.02.44
77.	с-нт	Байраков Павел Григорьевич	1924	12.02.44
78.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич		8.03.44
79.	"	Байраков Павел Григорьевич	1919	9.03.44
80.	гв.рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1906	12.02.44
81.	рядовой	Байраков Павел Григорьевич	1908	9.03.44
82.	"	Байраков Павел Григорьевич		8.03.44
83.	"	Байраков Павел Григорьевич		8.03.44
84.	"	Байраков Павел Григорьевич		8.03.44
85.	"	Байраков Павел Григорьевич	1923	12.02.44
86.	"	Байраков Павел Григорьевич	1907	27.02.44
87.	"	Байраков Павел Григорьевич	1903	17.02.44

Dr. GARY SCHWARTZMAN, *University of California, San Diego*

3. Содержание

References

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

1. Вопросы к лекции
 2. Вопросы к семинару
 3. Вопросы к экзамену
 4. Вопросы к зачету
 5. Вопросы к курсовому проекту
 6. Вопросы к дипломной работе
 7. Вопросы к магистерской диссертации
 8. Вопросы к кандидатской диссертации
 9. Вопросы к докторской диссертации
 10. Вопросы к научной статье
 11. Вопросы к научному докладу
 12. Вопросы к научному отчету
 13. Вопросы к научному обзору
 14. Вопросы к научному исследованию
 15. Вопросы к научному эксперименту
 16. Вопросы к научному расчету
 17. Вопросы к научному моделированию
 18. Вопросы к научному прогнозу
 19. Вопросы к научному анализу
 20. Вопросы к научному синтезу
 21. Вопросы к научному проектированию
 22. Вопросы к научному конструированию
 23. Вопросы к научному производству
 24. Вопросы к научному управлению
 25. Вопросы к научному маркетингу
 26. Вопросы к научному менеджменту
 27. Вопросы к научному лидерству
 28. Вопросы к научному инновационному менеджменту
 29. Вопросы к научному стратегическому менеджменту
 30. Вопросы к научному операционному менеджменту
 31. Вопросы к научному финансовому менеджменту
 32. Вопросы к научному управлению качеством
 33. Вопросы к научному управлению рисками
 34. Вопросы к научному управлению проектами
 35. Вопросы к научному управлению персоналом
 36. Вопросы к научному управлению информацией
 37. Вопросы к научному управлению документацией
 38. Вопросы к научному управлению делопроизводством
 39. Вопросы к научному управлению связями с общественностью
 40. Вопросы к научному управлению имиджем
 41. Вопросы к научному управлению репутацией
 42. Вопросы к научному управлению кризисом
 43. Вопросы к научному управлению конфликтами
 44. Вопросы к научному управлению стрессом
 45. Вопросы к научному управлению здоровьем
 46. Вопросы к научному управлению безопасностью
 47. Вопросы к научному управлению экологией
 48. Вопросы к научному управлению социальными проблемами
 49. Вопросы к научному управлению культурой
 50. Вопросы к научному управлению искусством
 51. Вопросы к научному управлению спортом
 52. Вопросы к научному управлению туризмом
 53. Вопросы к научному управлению гостиничным делом
 54. Вопросы к научному управлению ресторанным делом
 55. Вопросы к научному управлению транспортным делом
 56. Вопросы к научному управлению авиационным делом
 57. Вопросы к научному управлению морским делом
 58. Вопросы к научному управлению космическим делом
 59. Вопросы к научному управлению атомным делом
 60. Вопросы к научному управлению ракетно-космическим делом
 61. Вопросы к научному управлению военно-морским делом
 62. Вопросы к научному управлению военно-воздушным делом
 63. Вопросы к научному управлению военно-космическим делом
 64. Вопросы к научному управлению военно-атомным делом
 65. Вопросы к научному управлению военно-транспортным делом
 66. Вопросы к научному управлению военно-морским флотом
 67. Вопросы к научному управлению военно-воздушным флотом
 68. Вопросы к научному управлению военно-космическим флотом
 69. Вопросы к научному управлению военно-атомным флотом
 70. Вопросы к научному управлению военно-транспортным флотом
 71. Вопросы к научному управлению военно-морским флотом
 72. Вопросы к научному управлению военно-воздушным флотом
 73. Вопросы к научному управлению военно-космическим флотом
 74. Вопросы к научному управлению военно-атомным флотом
 75. Вопросы к научному управлению военно-транспортным флотом
 76. Вопросы к научному управлению военно-морским флотом
 77. Вопросы к научному управлению военно-воздушным флотом
 78. Вопросы к научному управлению военно-космическим флотом
 79. Вопросы к научному управлению военно-атомным флотом
 80. Вопросы к научному управлению военно-транспортным флотом
 81. Вопросы к научному управлению военно-морским флотом
 82. Вопросы к научному управлению военно-воздушным флотом
 83. Вопросы к научному управлению военно-космическим флотом
 84. Вопросы к научному управлению военно-атомным флотом
 85. Вопросы к научному управлению военно-транспортным флотом
 86. Вопросы к научному управлению военно-морским флотом
 87. Вопросы к научному управлению военно-воздушным флотом
 88. Вопросы к научному управлению военно-космическим флотом
 89. Вопросы к научному управлению военно-атомным флотом
 90. Вопросы к научному управлению военно-транспортным флотом
 91. Вопросы к научному управлению военно-морским флотом
 92. Вопросы к научному управлению военно-воздушным флотом
 93. Вопросы к научному управлению военно-космическим флотом
 94. Вопросы к научному управлению военно-атомным флотом
 95. Вопросы к научному управлению военно-транспортным флотом
 96. Вопросы к научному управлению военно-морским флотом
 97. Вопросы к научному управлению военно-воздушным флотом
 98. Вопросы к научному управлению военно-космическим флотом
 99. Вопросы к научному управлению военно-атомным флотом
 100. Вопросы к научному управлению военно-транспортным флотом

Общая сумма: 12,33 руб.
с НДС 18% 2,22 руб.
с НДС 18% 0,31 руб.

[illegible]

Paperback \$9.95

endo

Грочинка

7. 26. December

УЧЕТНАЯ КАРТОЧКА

ВНЕШНЕГО РАБОТНИКА

www.elsevier.com/locate/jmb

machine no 2

Robert M. Smith

[illegible][illegible][illegible][illegible]

1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319</
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	--------

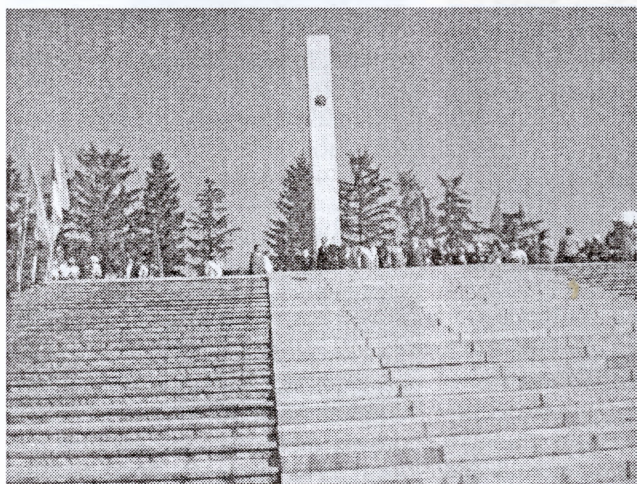
Перелік історико - культурних пам'яток Звенигородського району

Упорядники Володимир Неумитий, методист районного методичного кабінету відділу освіти райдержадміністрації та Олена Наріжна, директор районного краєзнавчого музею ім., Т.Г.Шевченка

Звенигородка

Мозаїчна стела "Звенигородка" Рельєфне зображення давньоруського воїна. На постаменті з бетону кольорова мозаїка, роботи художника А.Ю. Студені і архітектора С.К. Реца. Споруджена в 1967 році. Митці вдало використали елементи давнього герба Звенигородки, що відображав легенду про древній Звенигород. Могутня фігура давньоруського воїна ще раз нагадує про славні ратні подвиги народу, що героїчно боровив землю від ворожих навал

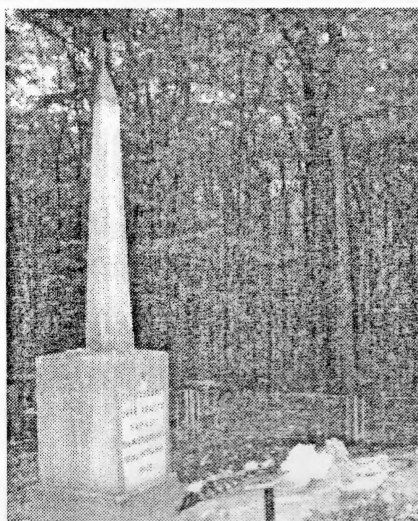

Меморіал Слави. Братська могила радянських воїнів 1944 р, які загинули за звільнення міста Звенигородки. І пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни.

м.Звенигородка, Урочище Діброва

В братській могилі поховано понад 2000 громадян, які були розстріляні німецько-фашистськими окупантами в липні 1942 року.

м.Звенигородка, урочище Діброва

Братська могила жертв фашизму, поховані радянські громадяни, розстріляні в серпні 1943 року. Відомі прізвища 66 осіб, увічнінені. Напис на постаменті: "Тут поховані сини нашого народу, замордовані фашистами, 1943 рік",

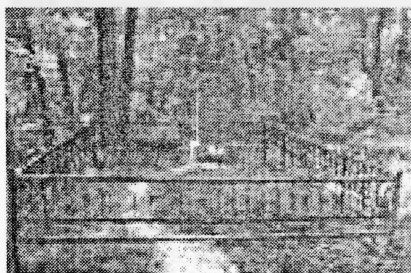
м.Звенигородка, урочище Лаптева Левада (долина р. Погибної)

Масові поховання радянських громадян, розстріляних в роки окупації міста німецько-фашистськими загарбниками. Упорядковано 8 могил.

м.Звенигородка, урочище Діброва

В могилі поховано понад 200 радянських громадян, розстріляних в серпні 1943 року.

м.Звенигородка, урочище Губська Дача неподалік села Мурзинці, праворуч від траси "Звенигородка - Лисянка", на східному узліссі

Пам'ятний знак на місці страти в'язнів концтабору, що був в селі Неморож. Встановлено обеліск із сірого граніту. Поховано більше 200 громадян, які були розстріляні 2 листопада 1942 року німецько-фашистськими карателями. За спогадами очевидців в лісовому масиві три братських могили.

м.Звенигородка, урочище Діброва

В могилі поховані місцеві жителі, які були розстріляні в 1942-43 р.р.. На обеліску висічене зображення факела і меморіальний напис "Вечная память павшим советским гражданам от рук немецко-фашистских карателей в годы Великой Отечественной войны". За переказами це могила діток.

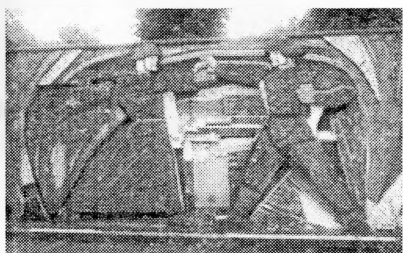
м. Звенигородка (кладовище)

Пам'ятник на могилі Героя Радянського Союзу Жовтобрюха Йосипа Трохимовича (1914 - 1958) уродженець села Великомихайлівка, Белгородської області. Гвардії лейтенант, командир роти 1-ї гвардійської окремої мотострілецької бригади, танковий корпус, 1 Білоруський фронт. Серед перших переправився через р.Нарев і, відбивши три контратаки, рота оволоділа укріпленим пунктом ворога, до підходу основних сил бригади. Пам'ятник встановлено в листопаді 2007 року

м.Звенигородка, проспект Шевченка

Будинок, в якому перебував штаб 80-ї гвардійської стрілецької дивізії 1944р.

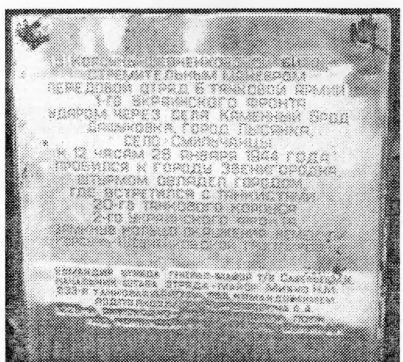

м.Звенигородка, вул.Шевченка

Пам'ятний знак на місці, де з'єднались війська 1-го і 2-го Українських фронтів 1944р.

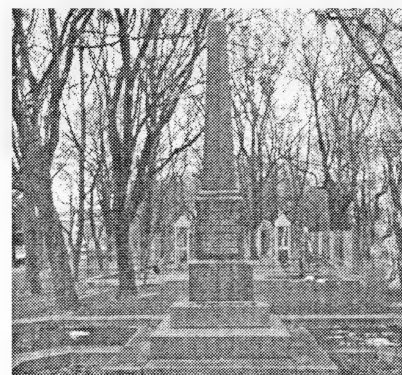
м.Звенигородка, на перехресті вулиці Шевченка та проспекту Шевченка Пам'ятний знак Танк - легендарна "тридцятьчетвірка" Встановлено 1957 року

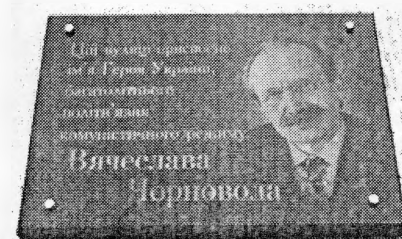
м.Звенигородка, перехрестя вулиці Шевченка та проспекту Шевченка. Меморіальна дошка на честь воїнів 1-го Українського фронту, які звільняли Звенигородку.

м. Звенигородка, проспект Шевченка, біля будинку міської ради. Пам'ятний знак Героям Небесної сотні, мужнім патріотам, загиблим та померлим від снайперських куль на Майдані Незалежності (м. Київ), котрі віддали своє життя за Україну у третьому тисячолітті. Освячено хрест та камінь 30.03.2014 р.

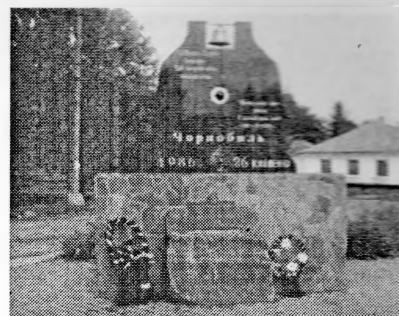

м. Звенигородка, міський парк. Братська могила борців за Радянську владу періоду громадянської війни.

м. Звенигородка, на розі проспекту Шевченка та вул. В.Чорновола

Меморіальна дошка Герою України В'ячеславу Чорноволу. Встановлено 24 грудня 2012 року.

м.Звенигородка, перехрестя вулиць Шевченка і Кримського. Пам'ятний знак пам'ят постраждалих від Чорнобильської катастрофи. 2003 р.

м.Звенигородка, на розі вулиці Шевченка і проспекту Шевченка Пам'ятний знак на честь воїнів-інтернаціоналістів встановлено до 15-ої річниці виведення військ з Афганістану. 2003р.

м.Звенигородка пров. Островського, 13 Звенигородська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №1.

Меморіальна дошка встановлена 04.09.2015 р. учнями та освітянським колективом Звенигородської спеціалізованої школи №1 на честь героя АТО Погорілого Віктора Сергійовича, на фасаді його рідної школи.

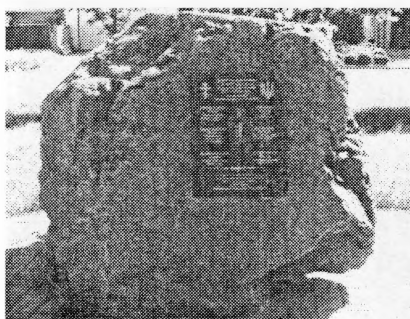
м. Звенигородка, фасад спеціалізованої школи №3. Меморіальна дошка Михайлові Степановичу Забоченю, військовому інженеру Центру космічного зв'язку, мистецтвознавцю. Встановлено 24 жовтня 2008 року.

м. Звенигородка, фасад спеціалізованої школи №3. Меморіальна дошка Зозулі Анатолію Михайловичу і Шукліну Володимиру Юрійовичу, героям АТО

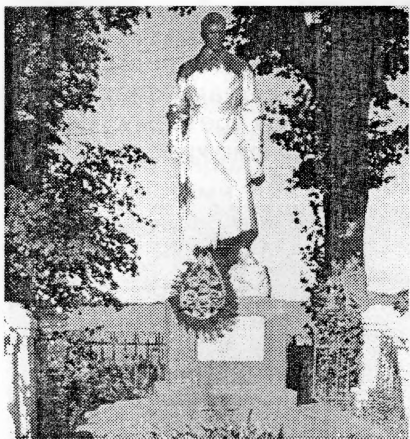

м. Звенигородка, територія Звенигородської спеціалізованої школи ім. Т.Г.Шевченка. Пам'ятний комплекс на честь воїнів-інтернаціоналістів, які навчались в Звенигородській школі ім. С.Кірова і загинули в Афганістані - Василь Хамко, Валерій Кравченко, Олег Тітаренко, Віктор Конавал. Відкрито 22 грудня 2008 року. Ідея - О.В.Антонюка, голови районної Спільноти воїнів-інтернаціоналістів.

м. Звенигородка, неподалік автовокзалу. Пам'ятний знак "Воїнам Армії Української Народної Республіки, уродженцям Звенигородського повіту" встановлено 28 червня 2011 р.

с. Барвінок

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура (масова копія) - радянський воїн в шинелі, без головного убору, в правій руці шапка, в лівій гвинтівка.

с. Багачівка

Братська могила радянських воїнів. 1944 р. Скульптурний пам'ятник - фігура радянського воїна в шинелі, касці, плащ-накидці, правою рукою тримається за камінь, через плече на грудях автомат, підтримує лівою рукою. Відкри-

то пам'ятник 9 травня 1957 року. У Братській могилі села поховано 79 загиблих воїнів. Серед них - Герой Радянського Союзу Абрамцев Сергій Павлович (в\ч 1853 - артилерійський винищувальний протитанковий полк).

с. Михайлівка

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптурний пам'ятник - фігура радянського воїна в шинелі, касці, плащ-накидці, в руках тримає автомат.

с. Павлівка

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - фігура радянського воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці лівою рукою тримається за вінок, в правій автомат.

с. Боровикове

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура радянського воїна в зимовій формі, без головного убору, в правій руці вінок, в лівій - пілотка. Встановлений у 1947 р. із гіпсу, у 1978 р. оковано у мідь, у 1985 р. встановлене гранітне підніжжя.

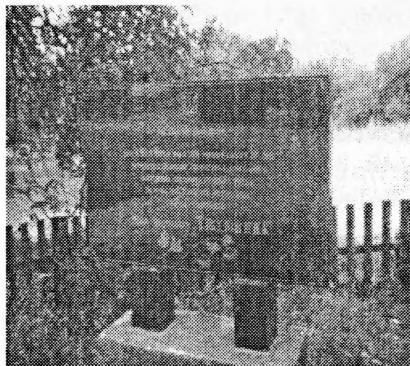

Пам'ятник односельчанам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Скульптура жінки, на руках в якій дитина. З тильної сторони скульптури чотиригранна прямокутна піраміда-обеліск з зіркою на тлі. Монумент "Вічної слави" встановлений у 1972 р., а у 1978 р. окований в мідь.

с. Будище

Братська могила радянських воїнів і пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків. Скульптура, фігура радянського воїна в шинелі, без головного убору, в плащ-накидці, в руках тримає шапку та автомат.

Пам'ятний знак на садибі, де народився генерал-хорунжий війська УНР, отаман Вільного козацтва Ю.Й.Тютюнник. (1891-1930). Споруджено до 110-ї річниці від дня народження. 2001р.

с. Водяники

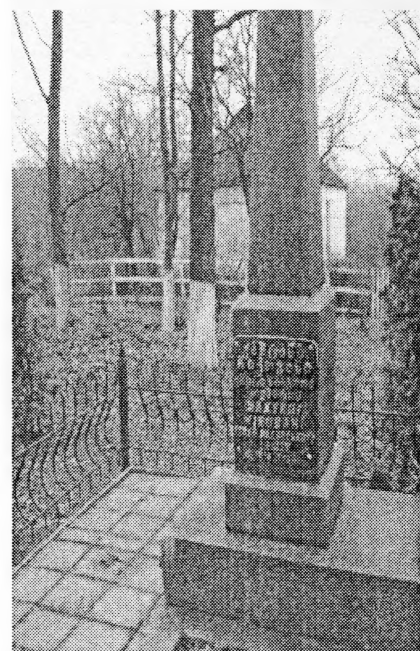

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура. Радянський воїн в літній формі, без головного убору, в опу-

щених руках тримає автомат. Відкрито 7 жовтня 1979 року. Скульптор І.Горовий.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура. Радянський воїн в шинелі з прапором в руках. Скульптура відкрита 1 травня 1957 року. Реконструйована в травні 2005 року.

Могила героя Радянського Союзу Чіковані Вахтанга Володимировича. (1919-1944). Пам'ятник був встановлений 9 травня 1964 року. Реконструйований в травні 2005 року.

Погруддя Героя Радянського Союзу Чіковані Ваханга Володимировича. Встановлено на території школи в травні 2005 року. Скульптор С. Грабовський. 1970 рік.

с. Вільховець

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, плащ-накидці, без головного убору, в руках автомат (скульптор Гутман) знаходиться в центрі села біля школи. Відкритий 23 жовтня 1955 року, а 18 жовтня 1955 року були перезахоронені останки загиблих воїнів Радянської армії (3 офіцери, 113 рядових і сержантів), які загинули 4 лютого і 5 березня 1944 року під час визволення села.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, в лівій руці зігнутий кашкет, правою рукою спирається на маленький обеліск. Тут поховані воїни Радянської армії в 1941 та 1944 році та додатково ще перезахоронені останки визволителів в 1950 році (3 офіцери, 175 рядових і сержантів). Пам'ятник встановлений 3 листопада 1961 року, скульптор Малиновський.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура. Радянський воїн в шинелі, плащ-накидці з каскою в руці та з гвинтівкою. Тут поховані воїни Радянської армії в 1944 році та додатково ще перезахоронені останки визволителів в 1951 році та 8-9 вересня 1961 року (3 офіцери, 102 рядових і сержантів). Пам'ятник встановлений 4-5 листопада 1961 року, скульптор Братерський.

Надгробок на могилі Героя Радянського Союзу Любарського Миколи Яковича (1922 - 2000), уродженця села Вільховець. Навідник протитанкової рушниць 1330-го гірсько-стрілецького полку, Північно-Кавказький фронт.

На початку березня тривали кровопролитні бої за визволення с. Вільховець. На подвір'ї Йосипенків залишили тяжкопораненого солдата, який помер. На дворищі й поховали. Під час перепоховань воїнів-визволителів у братській могилі сім'я Йосипенків категорично відмовилась, щоб переносили останки солдата.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура Радянський воїн в літній формі, без головного убору, в правій руці на плечі тримає ручний кулемет, в лівій руці пілота. Братська могила на території 2 бригади, де були похо-

вані воїни Радянської армії в 1944 році та додатково ще перезахоронені останки визволителів в 1951 році (1 офіцер, 115 рядових і сержантів). Пам'ятник встановлений 8 травня 1964 року, скульптор Астаулов С.П.

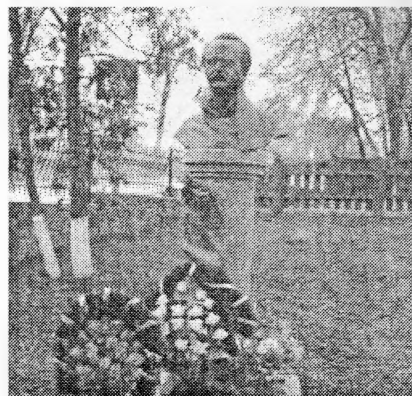

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура Радянський воїн в зимовій формі, без головного убору, в плащ-накидці, з автоматом в руках. Тут поховані воїни Радянської армії в 1944 році та додатково ще перезахоронені останки визволителів в 1949 році (3 офіцери, 30 рядових і сержантів). Пам'ятник встановлений 1 травня 1960 року, скульптор Чуєнко Ю.І.

Пам'ятник односельцям, які загинули в роки громадянської та на фронтах Великої Вітчизняної війни. Трифігурна композиція. З правої сторони воїн періоду громадян. війни в шинелі, шлемі, з правої сторони в руках гвинтівка. В центрі - воїн партизан в кошуку, без головного убору, в руках гвинтівка. З лівої сторони - воїн Радянської Ар-

мії в зимовій формі, касці, в правій руці автомат. Стелла з прізвищами загиблих. Монумент вічної слави жителям села (432 особи), які загинули в 1917- 1945 роках, скульптори Астаулов С.П., Доляр Н.А., архітектор Довженко Т. Г. Встановлений в центрі села біля Будинку культури. Відкритий 07.11.1967 року.

Бюст Героя України В.М.Чорновола на території музею-садиби . Встановлено 24 грудня 2007 року з нагоди 70 річниці з дня народження.

с.Гнилець

Братська могила радянських воїнів 1944р.Скульптура воїна в літній формі, плащ-накидці, без головного убору. В руках тримає автомат.

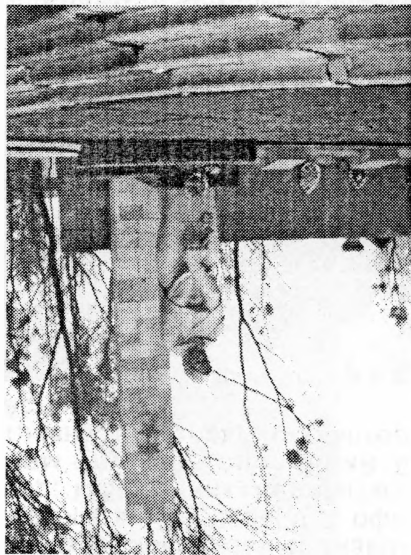
Могила радянських військовополонених та активістів. 1941р.

с.Гусакове

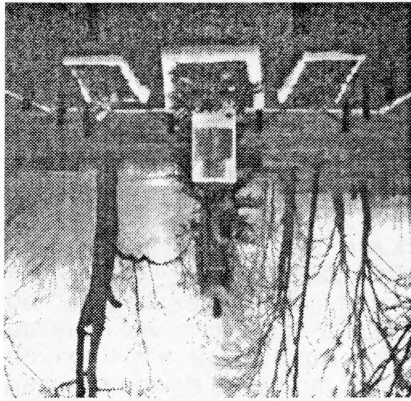

Братська могила радянських воїнів. 1944р.скульптура - воїна в літній формі, пілотці, в правій руці прапор.

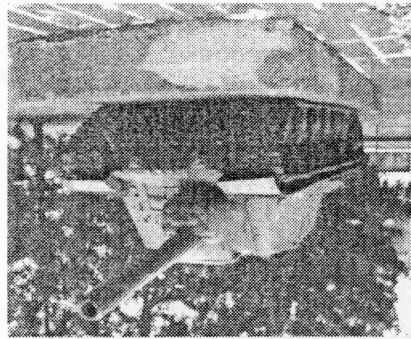
с. Козацьке

Пам'ятник односельцям, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Скульптура - фігура скорботної матері, із складеними руками, в хустці.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - радянський воїн в шинелі, без головного убору, правою рукою тримається за вінок, в лівій руці - головний убір.

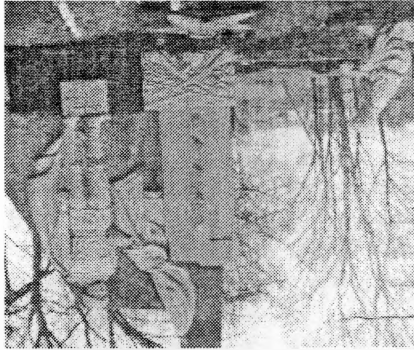

Пам'ятний знак - самохідна на честь двадцятиого танкової бригади.

с. Гудзівка

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - воїн в літній формі, без головного убору, в руках розкрита книга.

Обеліск. Скульптурна група. Воїн в касці та накидці, в правій руці прапор. На плиті напис: "Ніхто не забутий, ніщо не забуте" та "Вічна слава Героям".

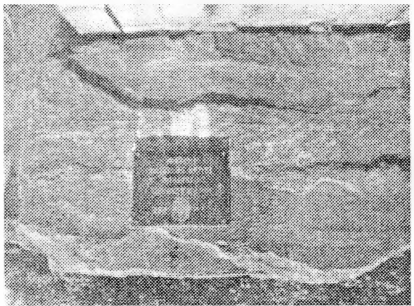
с. Гудзівка, фасад загальноосвітньої школи.

Меморіальна дошка на честь Конstantина Киріловича Ду-бовського, героя АТО, у складі Збройних сил України захищав східні рубежі. Механік - водій БМП 2 механізованого взводу, 1 механізованої роти 93 окре-мої механізованої бригади.

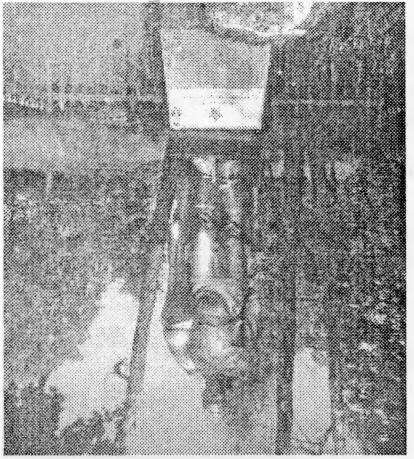
с. Гудзівка

Пам'ятник односельцям, що загинули в період Великої Вітчизняної війни. Скульптура - воїн в літній формі з плаш-накидці. В правій руці автомат, в лівій колоски пшениці.

Пам'ятний знак на честь створення першого загону Вільних козаків в березні 1917 р. Встановлений 1998 р. До 100-річчя Вільного козацтва. на пам'ятному знаку зображений державний символ Герої України.

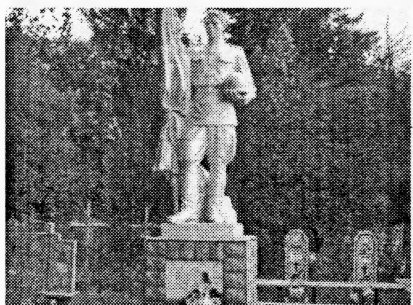

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - радянського воїна в літній формі, плаш-накидці, без головного убору. В правій руці автомат, в лівій - каска.

с.Княжа

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - радянський воїн в шинелі, без головного убору, правою рукою тримає автомат, в лівій зігнутій руці шапка.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна з прапором та каскою. Привезений з с. Стецівка і встановлений в 1987 році головою профкому колгоспу ім. Калініна Грибом М.П.

Обеліск Слави воїнам односельцям, які загинули в боротьбі з німецько - фашистськими загарбниками, встановлений в 1967 році; на обеліску викарбовано 157 прізвищ.

с.Кобиляки

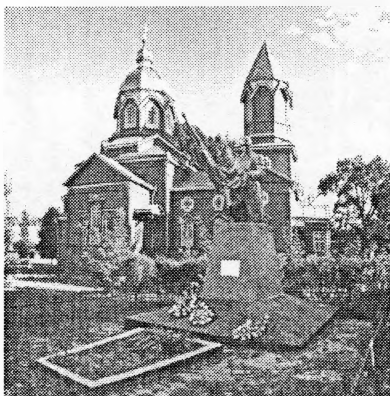
Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - радянський воїн в шинелі, без головного убору, лівою рукою тримає на грудях автомат, в правій руці прапор.

с.Майданівка

Пам'ятник односельцям, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Скульптура скорботної матері, запнутої хустиною, ліва рука опущена, в правій руці тримає дубову гілку.

с.Мизинівка

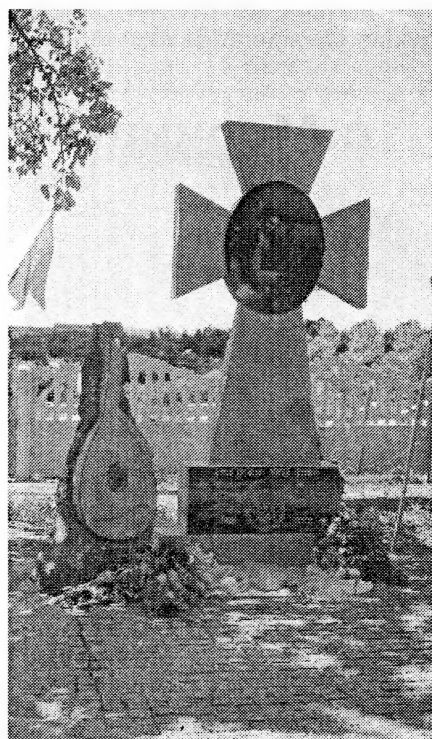

Братська могила радянських воїнів. 1944р.скульптура - радянський воїн з прапором в руках приклонений на праве коліно.

с .Стара Буда

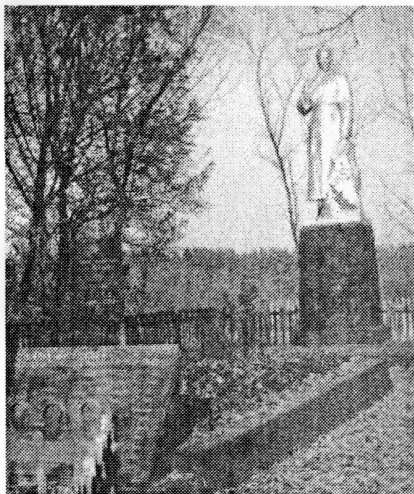

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - радянський воїн в куртці, плащ-накидці, без головного убору, в лівій руці - каска.

Пам'ятник-меморіал у вигляді камінного козацького хреста поруч з бандурою на могилі Антіна Огійовича Митяя, Сліпий козак-бандурист був учасником національно-визвольного руху 1917-1921 років. Завдяки небайдужості патріотично налаштованих активістів українського реєстрового козацтва ім'я бандуриста повернуто на скрижалі історії.

с. Мурзинці

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - радянський воїн в шинелі, без головного убору, права рука притиснена до грудей, лівою рукою тримає обеліск.

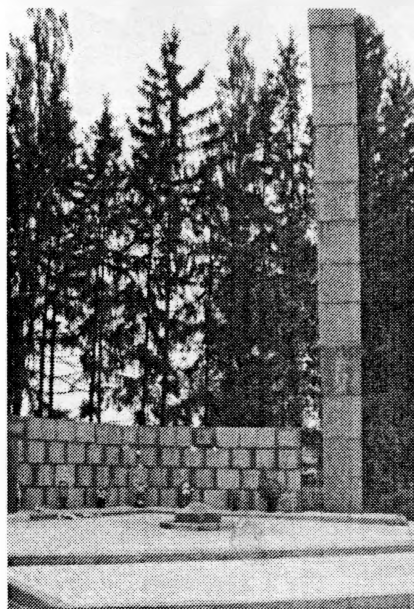

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, в правій руці каска, ліва опущена на невеликий обеліск.

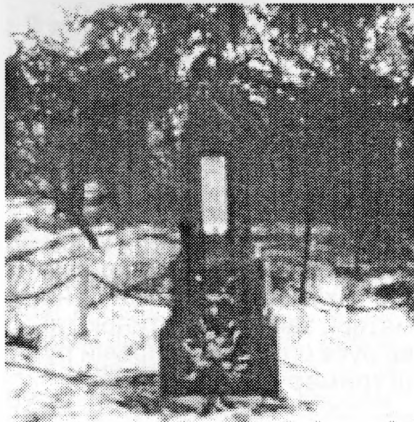

Пам'ятний знак на садибі комбрига (командира окремої 142 стрілецької бригади) Овчаренка Давида Сергійовича.

с. Моринці

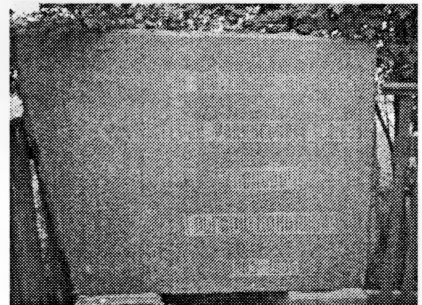
Пам'ятник односельчанам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Обеліск. барельєфні зображення: на фасадній стороні - радянського воїна, який тримає меч, на лівій руці дитина, з правої сторони - орден Вітчизняної війни, на іншій стороні - орден Слави.

Братська могила борців за Владу Рад, 1918 рік.

Пам'ятний знак на честь подій Великої Вітчизняної війни.

Пам'ятний знак на садибі Героя Радянського Союзу Поповича Григорія Даниловича.

с. Неморож

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, в правій, зігнутій, руці автомат, в лівій пілотка.

с. Озірна

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, на грудях автомат, підтримує правою рукою, ліва опущена на обеліск.

Пам'ятник односельцям, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни. Скульптура скорботної матері, запнутої хустиною, з опущеною головою, руки складені на грудях. Біля неї чотиригранний обеліск з барельєфним зображенням зірки.

Меморіальна дошка на стінах школи, в якій навчався з 1 по 8 клас воїн-інтернаціоналіст Кравченко Валерій Олексійович. Загинув у Афганістані.

с.Пединівка

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїн Радянської Армії в зимовій формі, касці, в лівій руці - прапор, правій руці - автомат.

с.Попівка

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, лівою рукою тримає автомат.

с. Ризине

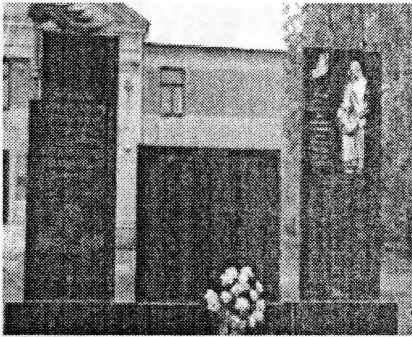
Пам'ятний знак поряд з братською могилою, де похований Герой Радянського Союзу Серикбай Муткенов (1913 - 1944) Народився в Павлодарській області, Казахстан.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура - радянський воїн в шинелі, без головного убору, правою рукою тримає автомат, в лівій - каска

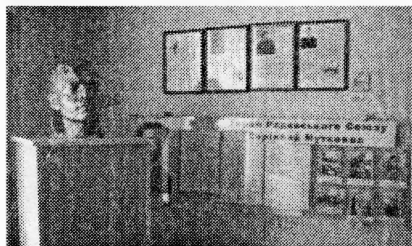
Погруддя на могилі Героя Радянського Союзу Валентина Сергійовича Гришка (1922 -1945р.) уроженець села Усолути, Житомирської області. На фронті з лютого 1942 р. За подвиги здійснені в боях - замінив пораненого командира взводу і, організувавши блокування 2-х дзотів, підірвав один із них, знищили 3 дзоти. 24.III. 1945р удостоєний звання Героя.

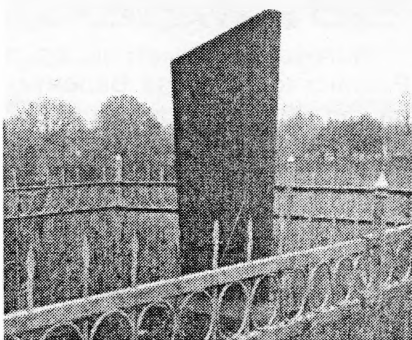
Меморіальний комплекс од-носельцям, які загинули в ро-ки Великої Вітчизняної війни, та їх вдовам, створений протягом травня 2011-жовтня 2012 р.р.

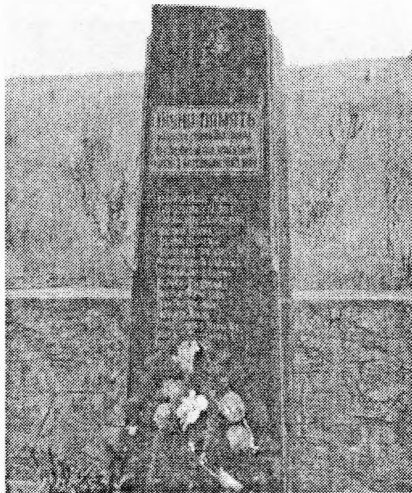
Погруддя Героя Радянсь-кого Союзу Валентина Сергі-йовича Гришка в музеї Бойо-вої слави в загальноосвітній школі I-III ступенів.

Погруддя Героя Радянсь-кого Союзу Серикбая Мутке-нова в музеї Бойової слави, в загальноосвітній школі I-III ступенів.

Пам'ятник на могилі заруч-ників розстріляних 4 грудня 1943 року.

Пам'ятний знак на місці, де був хутір Павлопіль, спалений фашистами. 1943 р.

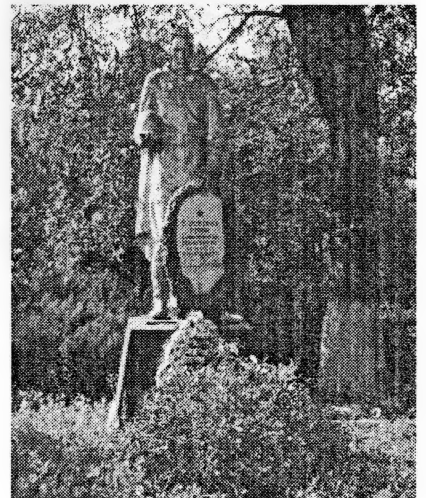
с.Рижанівка

Братська могила радянсь-ких воїнів. 1944р. Скульптура радянський воїн в зимовій формі, без головного убору, в плащ-накидці, в лівій руці три-має шапку, правою опираєть-ся на обеліск.

Пам'ятник односельцям, які загинули в роки Великої Віт-чизняної війни. Скульптура скорботної матері. Встановле-ний у 1984 р.

Братська могила радянсь-ких воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без голо-вного убору, в плащ-накидці, в правій руці тримає каску, лівою рукою опирається на вінок.

Пам'ятний знак, встановле-ний в 2011р. на честь загиб-лих танкових екіпажів, що бра-ли участь у визволенні села.

с.Софіївка

Братська могила радянських воїнів 1944р. Скульптура воїна в літній формі, пілотці, в руці - прапор.

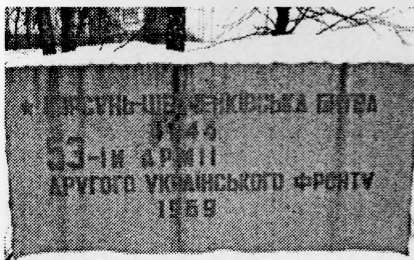
с.Стебне

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, в лівій руці тримає каску, права з пальмовою гілкою, лежить на трикутному обеліску.

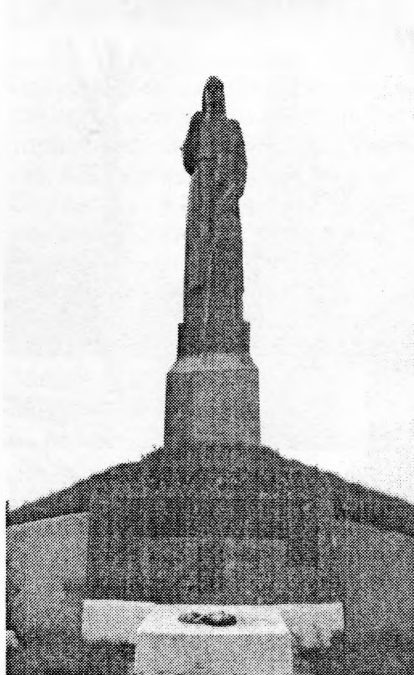

Пам'ятник односельчанам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Скульптура скорботної матері, запнутої хустиною, ліва рука опущена, правою рукою тримає дубову гілку. Перед скульптурою чаша для вічного вогню.

с.Стебне, на розі дороги "Звенигородка -Ватутіне" Пам'ятний знак на честь 53 армії II Українського фронту.

с. Стецівка

Братська могила радянських воїнів і пам'ятний знак на честь загиблих воїнів-земляків. Скульптура жінки в повний зріст. Ліва рука піднята вгору, в правій руці тримає вінок. У підніжжя жінки вінок. З правої і лівої сторін дві скульптурні стели з двостороннім барельєфним зображенням. Автор Олександр Гнатович Онищенко.

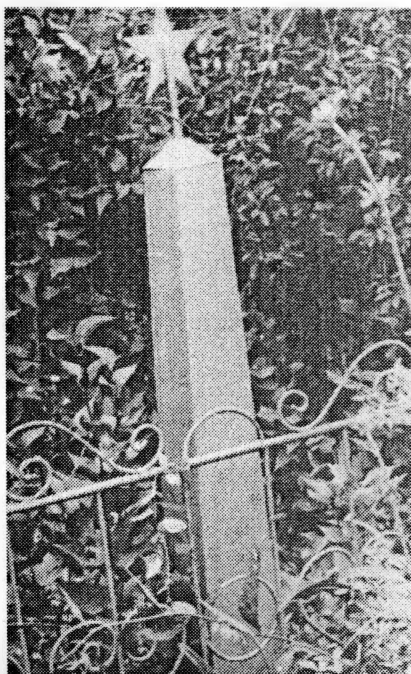
с.Тарасівка

Пам'ятник односельчанам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Скульптура воїна в літній формі і касці. Воїн тримає над головою факел. За обеліском бетонна стела, з плитами.

Братська могила радянських воїнів 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, в правій руці - рушниця, в лівій - каска.

Братська могила борців за радянську владу періоду громадянської війни

с.Хлипнівка

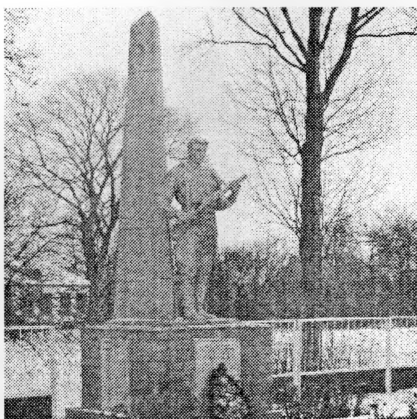

Братська могила радянських воїнів і партизан 1943 - 1944рр. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, руками тримається за обеліск. Пам'ятник було встановлено у 1960 році (скульптор Маліновський). 22.06.2014 р. до братської могили перенесли прах уродженця села рядового Дмитра Федосійовича Москаленка, безвісти зниклого в 1944 р, останки якого знайдені на острові Хортиця.

31 березня 2012 року, вшановуючи пам'ять бойового побратима Василя Хамка, воїни-інтернаціоналісти Звенигородщини встановили у Хлипнівці меморіальну дошку на стінах його рідної школи.

с.Чемериське

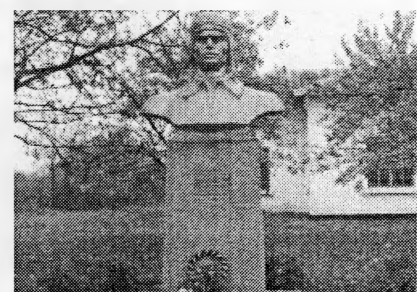
Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в руках тримає автомат позаду обеліск з барельєфним зображенням п'ятикутної зірки.

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Обеліск.

Пам'ятник односельчанам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Скульптура воїна в шинелі і касці, з правої сторони тримає в руках прапор.

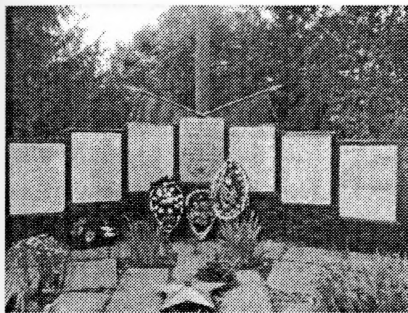

Погруддя Героя Радянського Союзу Володимира Андрійовича Гончарука (1918 - 1942), уродженця села Чемериське. Стрілець - бомбардир 44-го швидкісного бомбардувального авіаційного полку. Коли його літак підбили зенітним вогнем, скинув прицільно бомби, спрямував палаючий літак на артилерійську батарею ворога.

с.Чижівка

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в шинелі і касці, плащ-накидці з автоматом на грудях. Правою рукою тримається за вінок.

Пам'ятник воїнам-односельчанам

с. Чичиркозівка

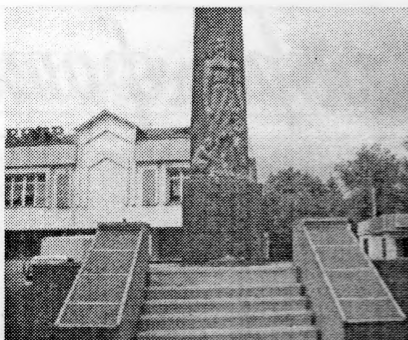

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, в лівій руці тримає каску, правою притримує автомат.

с. Шевченкове

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в шинелі, без головного убору. Правою рукою тримається за вінок, в лівій витягнутій руці шапка.

Пам'ятник односельчанам, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Обеліск. Скульптура матері і дітей.

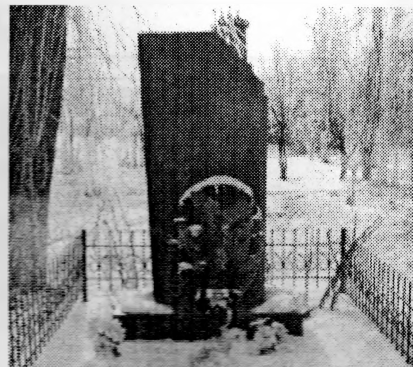

с. Шевченкове, фасад навчально-виховного комплексу. Меморіальна дошка на честь Віктора Анатолійовича Бойка. Учасник АТО, добровольцем ніс службу у складі 24 батальйону територіальної оборони ("Кіровоград") оперативного командування "Південь" Сухопутних військ Збройних сил України воював на сході, загинув під час бойового завдання 18 липня 2014 р. в с.Романівці на Донеччині.

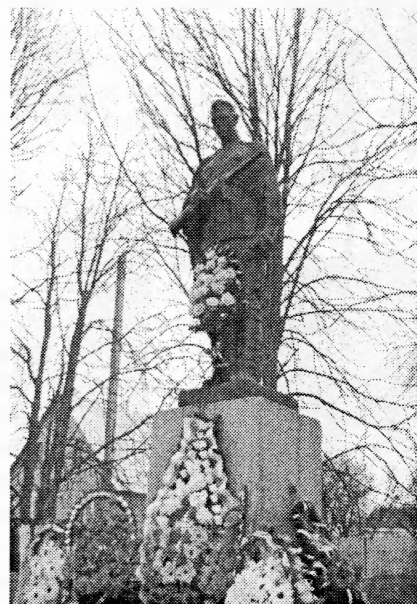

Пам'ятний знак на місці, де знаходився штаб 2-го Українського фронту. Глиба, що має вигляд рогу сільського будинку, встановлена на гранітному під'юмі. З п'ятикутною зіркою. Встановлено 30 січня 1969 року. Архітектори: Л.Кондратський, М.Собчук, С.Фурсенко.

с.Юрківка

Пам'ятний знак на місці, де звершив свій подвиг Герой Радянського Союзу Максим Михайлович Коняшкін, народився в селі Нові Виселки, Мордовської АРСР в 1924р. Навідник гармати 1431-го легкого артилерійського полку 49-ї бригади, 16-ї дивізії прориву, -53-ї армії 2-го Українського фронту, молодший сержант відзначився в триденному бою 1944 р. в районі ст. Звенигородка та сіл Скаливатка і Юрківка, коли ворог перейшов у наступ, боєць знищив 4 танки, 3 бронетранспортери і багатьох гітлерівців. Був поранений, але не покинув поле бою.

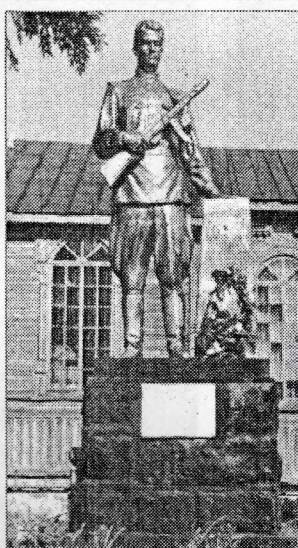

Братська могила радянських воїнів. 1944р. Скульптура воїна в літній формі, без головного убору, в плащ-накидці, в лівій руці тримає пілотку, правою тримає автомат.

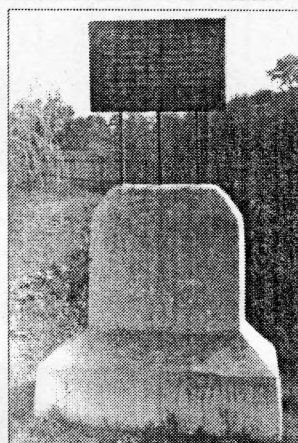
Ретро фото

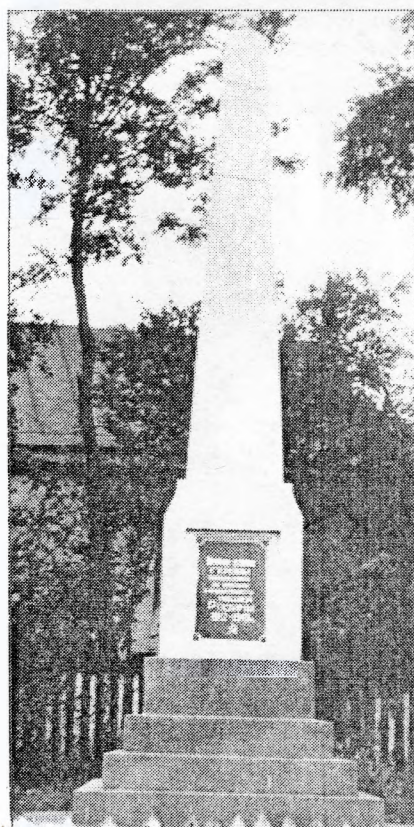
Могила героя Радянського Союзу
В.В. Чіковані.

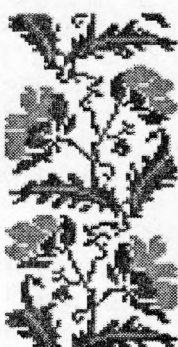
Братська могила на
фоні церкви. с. Озірна

Меморіальна
дошка на місці, де
звершив свій подвиг
Герой Радянського
Союзу М. Конюшкін.
с. Юрківка.

Пам'ятник односельцям.
с. Ризине.

Зоряна естафета в с. Шевченкове

Відкриття пам'ятника односельцям, які загинули на
фронтах Великої Вітчизняної війни. с. Стебне.

Листи війни

З фондів музею

Пам'ять людська через плин років та десятиліть повертає нас до літопису війни.

Одним із найбільш шанованих і привабливих для відвідувачів районного краєзнавчого музею ім. Т.Г.Шевченка є зал "Звенигородщина в роки Великої Вітчизняної війни". В музеї представлені фотографії бійців, учасників Великої Вітчизняної війни, документи, особисті речі, нагороди. Поряд - пам'ятні реліквії того часу: гільзи, багнети, магазини до кулеметів, осколки снарядів, каски.

В архівних фондах музею зібрано багато документальних матеріалів, спогадів учасників війни, жителів окупованих територій нашого краю, їх листи, авторські книги, фотоальбоми з дарчими підписами, періодика публікацій про події тих суворих років.

Проводиться екскурсійна, дослідницька, видавнича роботи. Експозиція музею постійно поповнюється новими надходженнями, демонструються виставки, кінолекторії, тематичні заходи, зустрічі, уроки мужності за участю ветеранів Великої Вітчизняної війни, а також мітинги - реквієми, організовуються подорожі туристичними маршрутами місцями бойової та партизанської слави.

Багато з матеріалів основного та допоміжного фондів вже використано в різних дослідженнях відвідувачами музею: студентами Вищих навчальних закладів, учнями загальноосвітніх шкіл району, надано освітянам для вивчення та розповсюдження, опубліковано працівниками музею та краєзнавцями. Але, мабуть, чи не найдорогоцінніший скарб людської пам'яті - свідчення очевидців. Їх листи, спогади - то і є найправдивіше.

За офіційними даними книги "Історія міст і сіл Української РСР Черкаська область" понад три тисячі жителів міста були мобілізовані на фронт. За роки окупації німецькими військами нашого краю від 29 липня 1941 року до 28 січня 1944 року гітлерівська влада терористичними методами постійно знищувала мирне населення. Було закатовано та розстріляно 2127 громадян, 4 894 юнаків і дівчат вивезено на примусові каторжні роботи до Німеччини. Ці цифри до сих пір уточнюються - пошуковими організаціями, краєзнавцями, жителями міста та сіл району.

В музеї лиш пам'ять, мовою документів.

Тексти листів подано скорочено із збереженням стилістичних особливостей.

Лист - Київ-Корсунь, Звенигородка, Вільшана, с.Шевченкове, Шевченко Тиміш Петрович від Олександри Шевченко:

"Дорогий татю, мамо і всі домашні! Якраз на Великдень одержала від вас лист, оце лише й радості для мене в цей день. Матючку я вже одержала всі відкритки, так, що доходять. Я тож знаю, що маю писати всього 15 строчок. Ну що ж нічого не подію. ... За мене не безпокоїтесь, хватить того, що я переживаю. Я вам писала, що з одежою таки не важно, бо каму не похвалюся, як я не маю тут нікого, як сиротка, чим же вам похвалитися за Великдень мій, тут тільки тини, як казала сирітка - "А я в попа обіділа..." дуже розцівили вже садки, а як дома - цвітє чи ні? Пока жива цілю всіх. Ваша Саша"

Ось така листівка "Великодній привіт з Німеччини".

В воєнний час навіть диву даєшся як і працювала пошта - багато хто вказував усі сусідні міста, села аби тільки не заблукала листівка додому. Ось на цій поштової карті вказано назву області, округи - повіту і уряду праці - біржі праці писати латинськими буквами "Україна. Заточний Федот. с. Кирилівка Вільшанський район, Київської області. Відправила Тетяна Заточна 4.05.1943 р.

Найстрашніше те, що в чужому краї не було до кого прихилитися, поговорити чи навіть пожалітися. Дуже часто в листах писали, що голодують і одягнутись не має в що. Ось із листа Ольги Марченко: "добрий день дорогенька сім'я... пісьмо я ваше получила, а вам пишу без щоту вже, не знаю, а від вас -одно. Чи ви не пишете, чи вони не доходять?... робимо в дві зміни. Переважно біля капусти, шинкуємо, викидаємо кислу з льоху і накидаємо в бочки, звідти вона одправляється по всіх городах Германії та Франції. Вночі робить дуже важко. Їсти так як і було хліб 3 кг на тиждень, то це ще нічого, а от одягатися, то я не знаю що й робить і як ми житимем."

В іншому листі Олександра Шевченко пише -
"Купила дерев'яні туфлі, а більш нічого. Я так уже обірвалася, що страх, коли ж я зароблю на себе. Ох, Боже я вже не знаю, що робити. Я хіба коли носила сорочки з латок. Та й нема вже до чого їх ліпити. Ох, та й годі. Нароблюся гірко і нікому похвалитись і ні до кого прихилитися. Цілюю пишеть..."

З перших днів війни йшов добровільний набір до лав захисників Вітчизни. Масово йшли на фронт. Та незважаючи на героїчний опір радянських військ, ворог швидко просувався в глиб країни. 29 липня 1941 року окупанти захопили Звенигородку.

Хотілося б розповісти про спогади подаровані музею нашим земляком Іваном Панасовичем Лавріненком, який родом з села Попівка. До музею приїздив навіть особисто, незважаючи на свій поважний вік, листувався, надсилав багато спогадів та документів періоду Великої Вітчизняної війни. Не так давно він пішов з життя, залишивши по собі світлу пам'ять... Маючи звання підполковника, пройшов дорогами війни вісім фронтів, у тому числі Курську дорогу, бої на Дніпрі, під Корсунь-Шевченківським, був серед визволителів Києва. Брав участь у боях за Румунію, Угорщину, Югославію, Австрію, під кінець війни мав звання старшого лейтенанта. Не раз доводилося бувати йому на межі життя і смерті. Батьки займалися землеробством. В 1929 році пішов у школу. Тоді в селі було в школі всього 4 класи. Із спогадів наданих краєзнавчому музею:

"Далі вчився в школі с. Вільховець. Я туди ходив кожен день, туди й назад - 7 км. В 1940 році закінчив 10 класів.

11 листопада 1940 року мене призвали до війська. В Звенигородці була сформована команда 10 хлопців. Із Звенигородського району. Всіх нас направили в Білорусію в гарнізон Бобринськ, в 13 автодивізію.

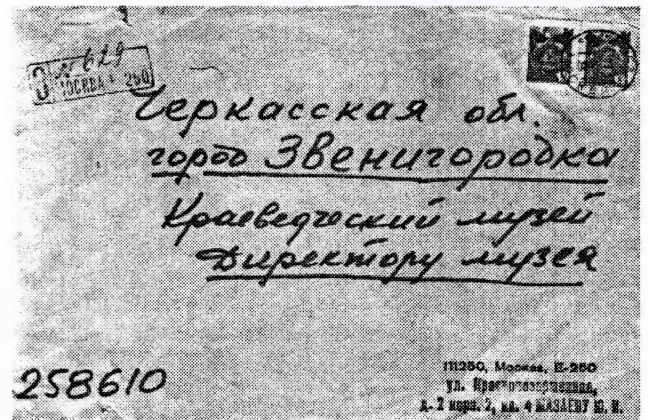
В цей час політична обстановка була дуже напружена. Німеччина готувалась до війни. І нам про це говорили. Німеччина в той час випускала 2 тисячі танків в місяць. І ось 22 червня в 5 годин ранку заходить командир роти капітан Закошанський й дуже голосно об'явив: "Подзем! Боевая тревога, становись!" Команда "На выход! Быстро!" Вибігли, побігли, і команда: "Бігом на аеродром!"

На аеродромі стояли самолёти і в кабінах сиділи льотчики. Ми стали грузити бомби в самолёти-бомбардирівники. Я підійшов до льотчика і спитав, що у вас таке? Що за "Боевая тревога"? Він мені відповів "Война, летим бомбити Німеччину", це для нас було ошоломлення."

На жаль через два місяці від початку війни фашисти захопили всю Черкащину. Й до бомбардування Німеччини ще треба було дожити. Якось снаряд впав лише за декілька метрів від І. Лавріненка, але не вибухнув, стріляв в нього і німецький снайпер... Рідні навіть отримали повідомлення, що він загинув. Але він жив, "всім смертям на зло" і навіть нічого не відаючи про свою похоронку побіг на зустріч з ріднею, в 1944 році, коли полк стояв прямісінько під рідною Попівкою. З того часу, як поїхав з дому, пройшло чотири роки. І ось в офіцерському мундирі зайшов він у двір, побачив матір, розгубився і вимовив єдине слово: "Здрастуйте!". Мати подивилась на нього і

відповіла: "Ви може до нас на квартиру. Ідіть у хату, у нас можна ... Я зараз прийду", - і пішла до комори, не впізнавши сина. І лише молодший брат скрикнув: "Ой, мамо! То ж Іван прийшов!" Отак, ще довго всі гуртом плакали і не могли заспокоїтись...

Фонди музею досить часто зберігають унікальні листування з рідними фронтовиків, визволителів нашого краю.

"Уважаемый г. Директор музея! Высылаю Вам копии писем бывшего командира 7-й Твардейской Краснознаменной Сталинградской - Корсунской мотострелковой бригады подполковника Пантелеевна Васильевича Плещихова, погибшего при освобождении села Ольховец, Звенигородского района. Я полагаю, что этот материал может сыграть положительную роль в военно-патриотической работе с молодежью.

Ю. Машаев, председатель президиума совета ветеранов 20 танкового Звенигородского корпуса, полковник. 1 сентября 1982 г."

Листи ЗКМ ОФ :

"Добрый день, мои милые жена и сын Валентин! Письмо ваше получил, за что благодарю. Я очень рад за сына, что он очень большой и собирается бить Гитлера. Но пусть подрастет. Врага мы здесь бьем хорошо, а он пусть готовится бить, когда подрастет.

Сообщаю, что живу хорошо, чего и вам желаю. Сейчас можно меня поздравить - мне присвоено звание майор и назначено зам. командира 492 стрелкового полка. Пока. Прощу передать всем привет. Целую. 20.01.42 г."

"Добрый день мои дорогие! Сообщаю что жив, здоров, чего и вам желаю. Фашисты попытались пойти в контратаку на нашу часть и прорвать

линию фронта. Они ходили в атаку четыре раза. Но были разгромлены, оставили на поле боя убитых, взято пленных. Нами взорвано два ДЗОТа, взято 8 ручных пулеметов, 1 миномет, 2 автомата, 6 парабеллумов.

Как вы живёте и что у вас нового? Целую всех. 10.03.42 г.";

"Добрый день мои дорогие и родные! Нахожусь опять в действующей армии, гоним фашистов, изгоняем их с нашей земли. Командую я сейчас 406 стрелковым полком... Живу под звуки артиллерийской музыки. Сообщаю - мой средний брат Валентин героически погиб за дело нашей любимой Родины. Я поклялся истреблять фашистскую нечисть, отомстить за брата. Скоро настанет то время, когда мы эту чужую прогоним с нашей земли и тогда я приеду к вам, и мы с тобой сын будем гулять. Целую вас и все остальных. Мой адрес П.П.С.566 406 с.п.";

"Добрый день, дорогая жена и сын Валечка и все родные! Жив, здоров чего и вам желаю. Вот уже год и месяц как воюю с немецкой сволочью. Жизнь меня крепко изменила. И внешний вид, и характер. Ненависть к врагу у меня растёт с каждым днем. 30.06.42 г. Немец против моего полка пустил до 350 танков и до одной дивизии пьанной пехоты. И еще до сотни самолетов. Хотел запугать. Но мы выстояли отбили все атаки...

Ведь мы уже не те, что год назад. Август и сентябрь будут решающими...

Передай моим друзьям, что год назад я забросил хозяйственную работу, работаю стрелковым командиром, командую полком. Целую всех. 27.07.42 г.";

"Добрый день дорогая жена Юлия и сын мой Валечка, милый мой сын! Сообщаю вам, что я жив здоров, чего и вам желаю. Юлия, ты когда-то мне писала, что зазнаваться стал большим начальником. Конечно я не зазнаюсь, чем мне это зазнаваться. Отметили за честную службу своему народу, своей Родине. Не щади ни жизни своей, ни живота своего. Наша часть была немцев, итальянцев, румын, вообще всю свору. Думал я всегда о вас, что б не опозорить жену свою и сына. Пусть они гордятся тем, что моя Родина отметила не только меня, а нашу часть, мой полк стал гвардейским и все мы гвардейцы. Мой сын можешь гордиться и можешь представляться: Я сын гвардии майора Петухова!"

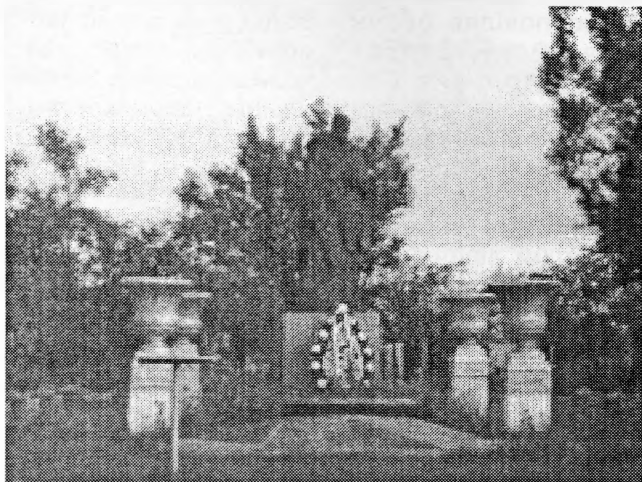
Знайте, что вы жена и сын командира гвардейского полка. Целую, гвардии майор Петухов."

(Цей лист з фронту написаний на трофейному чистому бланку для рапортів румунських командирів);

"Добрый день мои дорогие мать, жена и мой сын Валя! Сообщаю, что у меня и у вас большая радость: правительство наградило меня орденом Отечественной войны 1й степени. Сын мой Валя, если я умру, или меня убьют, ты его получишь, и будешь вспоминать своего папу. Целую вас. 20.05.";

"Добрый день Юлия и сын Валя! Сообщаю: живу хорошо, дождаюсь лучшего. Сообщите, как живёте и что нового? Как учится сын? Боевые успехи у меня ничего, представлен к ордену Боевого Красного Знамени, а часть получила звание Корсунской. Целую. 5.03.44г."

Це був останній лист гвардії підполковника Петухова Пантелеймона Васильовича. Того ж дня він загинув при визволенні села Вільховець. Похований в братській могилі села Стебне, Звенигородського району.

Список			
умерших воинов в период Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.) и ранее			
погибших на территории Звенигородского района Черкасской области			
124	Трохименко Марк Ефремович, Редко	1905	16.02.1941
125	Петухов Пантелей Васильович	1910	5.03.1941 18.08.1941
126	Пилипенко Федор Иванович, Редко		13.03.1941

Про страшні роки війни, окупаційного режиму, воєнних дій і визвольних операцій на Звенигородській землі можна багато розповісти, але краще долучитися до архівних, музейних матеріалів, збирати свідчення очевидців, виховувати та примножувати кращі якості національного характеру соціально - активного підростаючого покоління.

Підготували Станіслав Лячинський,
Олена Наріжна.

ЦІ ДВІ ВІЙНИ...

Учасники бойових дій, які загинули в Афганістані

Коновал Віктор Леонідович, 30.07.1965 р., м.Звенигородка, Черкаської обл., українець. Рядовий. Загинув 16.06.1985 р. Нагороджений посмертно орденом Червоної Зірки. Похований у м. Звенигородка.

Кравченко Валерій Олексійович, 17.03.1965 р., с. Озірна, Звенигородського р-ну, Черкаської обл., українець. Рядовий. Загинув 26.10.1984р. Нагороджений посмертно орденом Червоної Зірки. Похований у с.Озірна

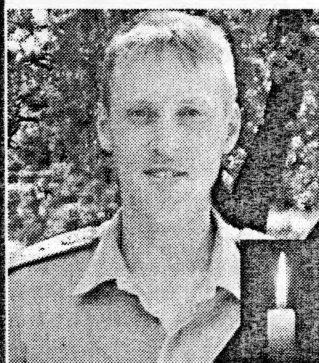

Титаренко Олег Миколайович, 31.12.1964 р, м. Звенигородка, Черкаської обл., українець. Рядовий. Загинув 18.09.1984 р. Нагороджений медаллю "За бойові заслуги". Нагороджений посмертно орденом Червоної Зірки. Похований у м. Звенигородка.

Хамко Василь Васильович, 08.01.1965 р., с. Майданівка, Звенигородського р-ну, Черкаської обл., українець. Ст.сержант. Загинув 01.04.1985 р. Нагороджений медаллю "За бойові заслуги". Нагороджений посмертно орденом Червоної Зірки. Похований у с. Майданівка.

Учасники бойових дій, які загинули в АТО

Погорілий Віктор Сергійович - народився 29 травня 1980 р. З першого до дев'ятого класу навчався в Звенигородській школі №1, 10-11 класи - в школі №2. Закінчив

музичну та спортивну школи, неодноразовий призер районних та обласних спортивних змагань. Після школи в 1997 році вступив до Одеського інституту сухопутних військ. Закінчивши виш у 2001 р. був направлений для проходження служби в 93 окрему механізовану бригаду, яка дислокувалась в Дніпропетровській області. Був командиром роти, начальником гарнізонного клубу. Останню посаду обіймав в чині майора, був заступником

командира 1-го батальйону. З 14 березня 2014 року, через події на сході України, його батальйон перебував на території Луганської області. В середині серпня, після поповнення, батальйон відправили в зону АТО в район Іловайська. 29 серпня 2014 р майор В.С.Погорілий загинув при виведенні військ з Іловайського котла, біля села Осиково, Бешевського району.

Перепоховання відбулося 21 березня

2015 року в смт. Черкаське, за місцем проживання сім'ї, на Дніпропетровщині. У Віктора залишилося двоє малолітніх дітей.

Указом Президента України № 436/2015 від 17 липня 2015 року, "за особисту мужність і високий професіоналізм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі", нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня посмертно.

Учасники бойових дій, які загинули в АТО

Бойко Віктор Анатолійович - народився 14.08.1974 р. Шкільну науку опанував у сільській загальноосвітній школі. Навчався в Звенигородському професійному училищі. Військову службу проходив десантником. Був учасником миротворчої місії на території колишньої Югославії у 1993-94 роках. Бойові заслуги були відзначені медалями. Доля вберегла від ворожих куль. Дала можливість поверну-

тись додому. Мешкав у Черкасах, працював, радив успіхам донечки. Коли свідомі українські патріоти стали на захист суверенітету і незалежності своєї держави. Віктор Бойко вирушив на схід добровольцем - у саме пекло жорстоких кровопролитних боїв. Старшина В.Бойко ніс службу у складі 24 батальйону територіальної оборони ("Кіровоград") оперативного командування "Південь" Сухопутних військ Збройних сил України. Загинув під час бойового завдання 18 липня 2014 р. в с.Романівці на Донеччині від кулі снайпера. Місцем останнього спочинку захисника державного кордону стало рідне с.Шеченкове. Родині вручили посмертну Почесну відзнаку "За заслуги перед Черкащиною" і Почесну грамоту обласної державної адміністрації та обласної ради.

ДУБОВСЬКИЙ Констянтин Юрійович - народився 03.06.1988 р. Закінчив загальноосвітню школу, навчався в Звенигородському ПТУ №16. Служив в лавах української армії. Військову службу проходив у танкових військах навчального центру "Десна". Згодом одружився, виховував доньку. Працював робітником державного підприємства "Звенигородське лісове господарство". Коли схід нашої держави охопило полум'я війни, став до лав її захисників, отримавши наказ звенигородчан на урочистих проходах "Повертайтесь живими". Мобілізованим да-

рували жовто-блакитні стяги та ангелів-охоронців. У складі Збройних сил України захищав східні рубежі. Механік - водій БМП 2 механізованого взводу, 1 механізованої роти 93 окремої механізованої бригади. Воював серед тих, хто виявляв небувалі мужність та героїзм під час боїв за Донецький аеропорт. 29.12.2014 у селі Піски під час бою з диверсійною групою незаконних збройних формувань, які мали в арсеналі стрілецьку зброю, гранатомети та застосовували ручні гранати. Обороняючись, з честю виконуючи обов'язок військового, захищаючи суверенітет Батьківщини під перехресним вогнем Костянтин Дубовський героїчно загинув. Похований в с.Гудзівка. Посмертно відзначений Почесною відзнакою "За заслуги перед Черкащиною" та передано родині Подяку обласної державної адміністрації й обласної ради. В с. Гудзівка на фасаді загальноосвітньої школи встановлено меморіальну дошку.

ЖЕНЖЕРУХА Володимир Михайлович, народився 22 вересня 1972 р., в с. Юрківка, Звенигородського району, Черкаської області. Ніс військову службу в в/ч А1414(Десна), був відкомандирований на Схід в 1-шу бригаду і призваний по мобілізації. В званні прапорщик, інструктор з

водіння взводу забезпечення навчального процесу військової частини А1414 169-го навчального центру Сухопутних військ ЗС України (Десна). В бою біля м. Дебальцево Донецької області загинув 01.09.2014 біля смт. Георгіївка Луганської області. Довгий час не було відомо про його місце знаходження, числився в списках зниклих безвісти. Пізніше за допомогою ДНК-експертизи його ідентифіковано та поховано у селищі Десна Козелецького району Чернігівської області. Сиротами залишилися двоє дітей.

Посмертно нагороджений орденом "За мужність" III ступеня

дистанції, срібний призер чемпіонату України серед школярів. Окремі його легкоатлетичні рекорди не перевершені до сьогоднішнього часу.

Служив в складі добровольчого Українського Корпусу.

Загинув 12 серпня 2014 р., ст. Мандрикине, Донецька область, коли вдень автобус з бійцями ДУК потрапив у засідку на блок-посту під Донецьком на об'їзній трасі поблизу залізничної станції Мандрикине.

Місце поховання: с. Небрат, Бородянський район, Київська область.

ЗОЗУЛЯ Анатолій Михайлович, народився 15 вересня 1969 р., м. Звенигородка, Черкаська область. Закінчив Звенигородську школу №3 в 1986 році. Неодноразовий чемпіон Черкаської області з бігу на короткі

родська громада виряджала його до війська боронити Україну. Брав участь в антитерористичній операції на сході. Мріяв повернутися додому з перемогою. Повернувся майже за рік. Назавжди. Героєм...

12.07.2015 р сержант В.Шуклін, отримавши інсульт від емоційних і фізичних навантажень на передовій, помер у лікарні міста Харкова. Рідні втратили сина, брата, чоловіка і батька.

Похований на міському кладовищі.

ШУКЛІН Володимир Юрійович - народився 16.09.1971 р. м.Звенигородка. Закінчив міську школу №3, потім Козацьке СПТУ. Був добросовісним, працьовитим. У серпні 2014 р. Звениго-

Початок Умансько - Ботошанської операції

5 березня 1944 року особлива дата то-день звільнення Радянською Армією від німецько-фашистських загарбників сіл Чемериського, Барвінка, Ризино, Кобиляк, Чижівки, Рижанівки та Вільхівця. Цей день співпав із початком самої важкої, після Корсунь-Шевченківської битви - Умансько - Ботошанської операції.

Історія війн не знала більш масштабної, за своїми розмахом і складністю в оперативному відношенні операції, яку було проведено в умовах повного весняного бездоріжжя.

Німецькі генерали мали надію на перепочинок після виснажливих боїв Радянської Армії у Корсунь-Шевченківській битві та боїв, які точилися протягом майже всієї зими 1944 року.

Але радянське командування прийняло рішення не дати ворогові перепочити. Не дивлячись на несприятливі умови, спричинені весняною повінню. Ставка вирішила запланувати на початок березня 1944 року широко плановий стратегічний наступ 1-го, 2-го та 3-го Українських фронтів з метою остаточного розгрому ворога на Правобережній Україні.

Хочу зупинитися більш детально на подіях, що розгорталися першого дня операції на головному напрямку наступу 2-го Українського фронту, війська якого визволяли вище згадані села нашого району.

На шляху наступу 2-го Українського фронту оборону стримувало уманське угруповання німецьких військ, а саме: 8-а армія та частина 6-ї німецької армії; які налічували 20 дивізій, з яких 4 танкові та дві моторизовані дивізії (1,155). До складу цього угруповання входили 400 тисяч солдатів та офіцерів, 3,5 тисячі гармат та мі-

2-го Українського фронту збільшився до 691 тисячі бійців. Фронт мав 7 загально-військових, 3 танкові та одну повітряну армію, які налічували 8890 гармат та мінометів всіх калібрів, 670 танків та СА, 551 літак.

Тільки на головному напрямку наступу - на ділянці прориву Чемериське, Рижанівка, Вільхivecь було сконцентровано 3132 гармати та міномети. (1, 163).

Початок Умансько-Ботошанської операції Ставкою було призначено спочатку на 6 березня 1944 року, але щоб не дати ворогові зайвий день для приготувань, командування Фронту почало наступ 5 березня. (1, 158).

О 6 години 54 хвилини війська 2-го Українського фронту розпочали артпідготовку. Погода в цей день була теплою, весняною. Ранковий туман різко ускладнив початок операції.

Видимість була менше 100 метрів, що виключало можливість використання авіації в підготовці до наступу. (1, 175).

Артпідготовка продовжувалася протягом 56 хвилин, після чого війська 40, 27, 52, 4-ї гвардійської та 53-ї загально-військової, 2-ї та 5-ї гвардійських танкових армій перейшли у наступ. (1, 176).

2-га танкова армія генерала С.І. Богданова була введена з рубежу Рубаний Міст, Рижанівка на ділянку прориву 27-ї

нометів, 450 танків, 500 літаків. (1, 155,-156). Хоча війська ворога були сильно виснажені після Корсунь-Шевченківської операції, та вони зберегли свою боєздатність і могли чинити сильний опір Радянським військам.

До складу 2-го Українського фронту, яким командував Маршал Радянського Союзу Іван Степанович Конев, були включені 40-ва армія, 6-та та 2-га танкові армії з 1-го Українського фронту. Склад військ

армії і в загальному напрямку продовжила наступ на Чижівку, Ризине, Березівку (1, 176).

Німецьке угруповання у складі 1, 16, 17-й, "Адольф Гітлер" танкових дивізій утримувало оборону на рубежі Охматів - Рубаний Міст - Чемериське, Чижівка - Рижанівка (2,63)

3- му танковому корпусу 2-ї танкової армії було поставлено завдання прорвати оборону противника на ділянці Чижівка - Рижанівка і у взаємодії із 73-стрілецьким корпусом знищити 197-у піхотну дивізію німців, розвивати наступ на Березівку, з ходу форсувати річку Гірський Тікич на ділянці Берцівка - Чорна Кам'янка і наступати на Умань (3).

В першому ешелоні корпусу наступали 50-та та 51 танкові бригади (2, 64)

При прориві оборони німців біля с.Чижівки відзначився командир 2-ї роти батальйону автоматників 51-ї танкової бригади 2-ї танкової армії лейтенант Никандр Максимович Панфілов. Він першим вивів свій підрозділ в село Чижівку, розгромивши переважаючі сили ворога. При цьому було знищено 5 вогневих точок, захоплено три автомашини і 12 возів з військовим майном, знищено кілька десятків німців. Переслідуючи ворогів на дорозі до с. Ризиного, підрозділ захопив 4 автомобілі і 20 возів з військовим спорядженням. В селі Ризиному радянські бійці знищили 30 гітлерівців та захопили протитанкову батарею і 2 автомобілі.

В бою за село Чорна Кам'янка підрозділ Н. М.Панфілова захопив переправу через Гірський Тікич, відрізавши шлях відступу ворогам, захопивши 12 автомобілів, 200 возів з військовим майном, 1 ящик з німецькими нагородами, взявши в полон кілька десятків ворогів. Рота героя-лейтенанта однією з перших ввірвалась в м.Умань.

Звання Героя Радянського Союзу присвоєно Н.М.Панфілову 13 вересня 1944 року. (4,9)

Після війни Никандр Максимович декілька разів відвіду-

вав Чижівку, Ризине, Чорну Кам'янку.

Матеріали про Умансько-Ботошанську операцію та про зустріч з Панфіловим зберігаються в кімнаті Бойової слави Чижівської школи. Ініціатором створення кімнати є Олександр Фадейович Горбаєнко, ветеран війни, вчитель-пенсіонер. Ця людина своєю невтомною працею повернула нам багато імен тих, хто загинув під час Корсунь - Шевченківської битви та Умансько-Ботошанської операції...(5)

В полосі фронту 4-ї гвардійської армії з рубежа Рижанівка, Вільховець було введено 5-ту гвардійську танкову армію генерала П. А. Ротмістрова, яка у взаємодії з військами 2-ї танкової армії та 52-ї армії під командуванням генерала Коротеєва повинна була знищити уманське угруповання військ.

В цей перший день, 5 березня, оборону ворога було прорвано на 35-кілометровій ділянці фронту.

В боях за с. Кобиляки відзначилися рядовий Олексій Федорович Гарань, стрілець 936-го стрілецького полку 254-ї стрілецької дивізії, 52-ї армії та сержант Петро Дмитрович Чуєнко - командир кулеметної обслуги цього ж полку.(4,8-18)

В боях за с. Рижанівку проявили мужність та героїзм: командир 861-го стрілецького полку 294 стрілецької дивізії 52-ї армії лейтенант Зверев Іван Зіновійович. Рота під його командуванням першою увірвалась у ворожі траншеї; гвардії старший сержант, командир кулеметного відділення моторизованого батальйону автоматників 11 -ї окремої гвардійської танкової бригади 2-го Українського фронту Матюнін Михайло Григорович, командир мінометної обслуги 861-го стрілецького полку 294-ї стрілецької Черкаської орденна Богдана Хмельницького дивізії 52-ї армії сержант Рибалко Василь Іванович.

За героїзм та мужність, проявлені під час визволення сіл Кобиляки та Рижанівки та в ін-

ших боях, цим воїнам 13 вересня 1944 року було присвоєно звання Героїв Радянського Союзу. (7)

Тільки за визволення одного села Рижанівки віддали своє життя 189 бійців Радянської армії. На території села було підбито 12 радянських танків. У боях за с.Чижівку полягли 410 бійців.

Надвечір 5 березня наші війська просунулися в середньому на 13-14 км і вийшли на рубіж Рубаний Міст, Ризине, Кобиляки, Гусакове, а вже під кінець 6-го і вдень 7 березня війська 2-го Українського фронту вийшли на річку Гірський Тікич...(1,176-177). Попереду були довгі місяці боїв на території України.

26 березня 1944 року радянські війська вийшли на державний кордон СРСР, далі визволення Румунії, м. Ботошани... Його було визволено 7.04.1944р (1,210)

За час проведення Умансько-Ботошанської операції Москва сім разів салютувала доблесним військам 2-го Українського фронту... (1,1,234).

Слава воїнам 1-го, 2-го та 3-го Українських фронтів. Пам'ять про ваш подвиг ми збережемо у наших серцях.

Джерела та література:

1.Конев І.С. Записки командуючого фронтом 1943-1945. Київ 1987г.

2.В.Н.Нечаев. 50-я гвардейская танковая бригада

Б.С.Лебедев. 1-я гвардейская воздушно-десантная дивизия Саратов. Приволжское книжное издательство. 1991г.

3. Цамо,тф.3165,оп..1,д.25, л.19

4. Науково - популярний краєзнавчий журнал "Спадщина". м. Звенигородка 1(2) 2005 рік.

5. Усні спогади ветерана ВВВ, вчителя пенсіонера Горбаєнка Олександра Фадейовича.

6. Матеріали з фондів Звенигородського районного краєзнавчого музею.

С.Я. Поліщук, учитель захисту Вітчизни Рижанівського НВК І-ІІІ ступенів с. Рижанівка

ПОДВИГУ ЖИТИ У ВІКАХ

Безсмертний подвиг переможців, що відстоювали свободу і незалежність своєї Вітчизни, не підвладний часу. Пам'ять війни - це пам'ять серця, її несуть крізь роки нові й нові покоління людей, схиляючись у шані перед солдатами Великої Вітчизняної. Врятований світ пам'ятає і не забуде тих, хто стояв на шляху фашизму і зупинив його наступ.

Основою патріотичного виховання в школах є об'єктивне висвітлення історичного минулого українського народу, вклад українців у події світової історії, однією з яких є Друга світова війна, боротьба за творення власної держави, збереження її територіальної цілісності. З цією метою учнями під керівництвом вчителя проводиться пошуково-дослідницька робота, результатом якої є створення нових та постійне поновлення вже існуючих експозицій шкільних куточків та кімнат Бойової слави.

В загальноосвітніх навчальних закладах Звенигородського району функціонує 1 музей (Водяницький НВК), 6 кімнат (Ризинська ЗОШ, Вільховецький НВК, Чижівська ЗОШ, Звенигородська ЗОШ №5, Звенигородська ЗОШ-інтернат I-II ступенів-спортивний ліцей, Шевченківська спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради), 28 куточків Бойової слави.

І хоча ця робота проводиться в усіх загальноосвітніх закладах району, але хотілося б звернути увагу на досвід кращих.

Пошукова робота в Водяницькій школі ведеться ще з 1961 року, а 08.05.1975 року до 30-річчя Перемоги в навчальному закладі було створено музей Героя Радянського Союзу Вахтанга Чіковані. Музей постійно поповнюється новими експонатами, а нові покоління учнів проводять цікаві екскурсії для відвідувачів. Відповідає за роботу музею директор НВК Саєнко З.М. Музей має свою електронну сторінку за адресою http://zvenigorodka-irc.edukit.ck.ua/virtualjni_muzei/muzej_bojovoi_slavi/

Героїчний шлях односельчан, які брали участь в боротьбі з фашистами знайшов відображення в експозиціях шкільної кімнати бойової слави в Ризинській ЗОШ I-III ступенів (завідувач - педагог-організатор Загородня О.І. (до грудня 2014 р. - Стоноженко О.Ф., вчитель "Захисту Вітчизни"). Основою експозицій кімнати є матеріали про Героїв Радянського Союзу Валентина Гришка, Володимира Гончарука, Серікбая Муткенова. Електронна адреса кімнати - http://zvenigorodka-irc.edukit.ck.ua/virtualjni_muzei/kimnata_bojovoi_slavi/

Кімнатами Бойової слави в Чижівській ЗОШ I-III ступенів та Вільховецькому НВК I-III ступе-

нів завідують вчителі історії, відповідно, Лисенко Н.Я. та Золотар О.Л. Експозиції кімнат містять матеріал про бойовий шлях односельчан, історію визволення населених пунктів від фашистів та постійно використовуються під час проведення тематичних уроків та позакласних заходів.

В Шевченківській спеціалізованій загальноосвітній школі-інтернаті з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради створено кімнату-музей "Дзвони пам'яті" (завідувач - вчитель історії Небесна В.І.), в якій відображено найтрагічніші сторінки життя нашого народу в XX-на початку XXI ст.: голодомор 1932-1933 р.р., Велика Вітчизняна війна 1941-1945 р.р., Афганістан, Чорнобильська трагедія 1986 р., Революція Гідності, боротьба за збереження територіальної цілісності на сході України. Електронна адреса кімнати-музею - http://www.shevch-internat.edukit.ck.ua/muzei_shkoli/kimnata_muzej/

Ініціативною групою вчителів Звенигородської ЗОШ №5 в складі Лаврінченко Л.А. (педагог - організатор), Лаврегі Н.А. (вчитель історії), Шевейко Т.О. (соціальний педагог) та при активній участі учнів та їх батьків оновлено експозиції шкільної кімнати Бойової слави.

Кімната Бойової слави в Звенигородській ЗОШ-інтернаті I-II ступенів-спортивний ліцей (завідувач - Шпильовий В.І., вчитель "Захисту Вітчизни") розповідає про бойовий шлях військових частин, які визволяли Звенигородщину під час Корсунь-Шевченківської битви.

Заслужовує на увагу оформлення куточків Бойової слави в Звенигородській ЗОШ I-III ступенів №2 (директор Каюк В.І.), Звенигородських спеціалізованих школах №1 (директор Шукало Д.А.), №3 (директор Дубенська О.В.), ім. Т.Шевченка (директор Носацький С.Д.), Озирянській ЗОШ I-II ступенів (директор Дяденкова Н.В.), Коцацькій ЗОШ I-III ступенів (директор Коваленко С.О.), Моринському НВК (директор Колісник В.Г.), Неморозькій ЗОШ I-II ступенів (директор Романенко В.І.), Пединівської ЗОШ I-II ступенів (директор Гусинська Л.В.), Шевченківському НВК (директор Нечитайло В.Б.).

Закінчити хочу словами О. Довженка "Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців". А сліпий не має права вибору, він іде за поводити. Або. Залишений напризволяще, гине. Історію потрібно знати, досліджувати, вивчати, позбавляти фальсифікацій і впливу політиків. Історію не потрібно змінювати, але без неї, без її уроків немає ні теперішнього, ні майбутнього.

В.М. Неумитий, методист з суспільствознавства районного методичного кабінету відділу освіти Звенигородської райдержадміністрації

Шкільні музеї та куточки бойової слави

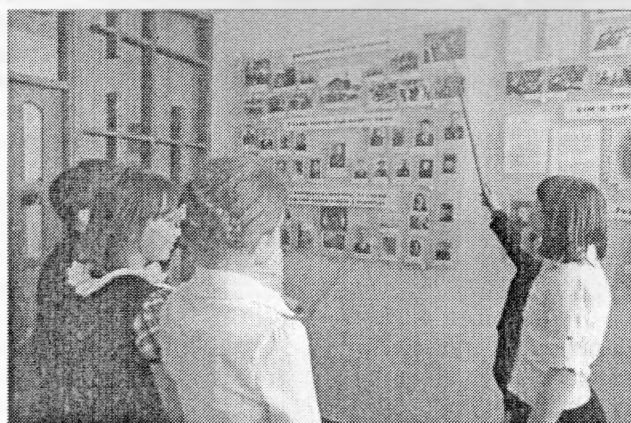
Вільховецький НВК I-III ступенів

Неморозька ЗОШ I-II ступенів

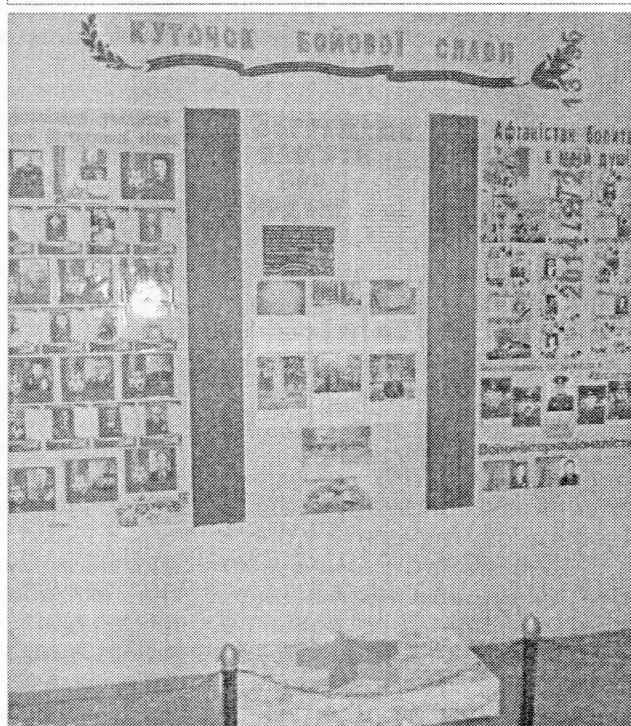
Водяницький НВК I-II ступенів

Ризинська ЗОШ I-III ступенів

Звенигородська ЗОШ-інтернат I-II ступенів – спортивний ліцей

Моринський НВК I-III ступенів

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНИЙ ЦЕНТР

“ШАМΠΑНЬ”

На хуторі Шампань розташовано військовий музей, заснований братами Олегом та Русланом Бойками. Він був лише музеєм до початку антитерористичної операції. Тепер Всеукраїнський військово-патріотичний центр музей "Шампань" - це ще й пункт ремонту військової техніки та збиран-

терзаний. Наїздив на фронті понад вісім з половиною тисяч кілометрів. І на підриві був. Цього разу ми вже ледве вдихнули в нього життя, - каже Олег.

Допомагати бійцям, які перебувають у зоні АТО, нелегко. Торік Олега Бойка

затримала польська митниця за те, що віз бронезилю для української армії. Тоді бюрократія перемогла громадськість. А тепер найбільша проблема завзятих братів-волонтерів - нестача коштів: "Уже нема коштів на ремонт техніки. Ті, що лишалися від бізнесу, витрачено. Я

вже втомився. Люди приносять якісь шматки заліза, деталі, то ми ремонтуємо. А ходити випрошувати гроші сил немає. Усе, що змогли купити, - наше, вітчизняного виробництва.

Щось люди принесли, подарували - спасибі! А БТР коштує 50-60 тисяч доларів (і це не новий, а раніше використовуваний). Хто нам його подає?"

Попри таку невтішну ситуацію, Бойки продовжують свою справу. Нині збирають гроші на броню для особливої машини, яка збиратиме поранених в зоні АТО. Розповідають:

- Робимо універсальні броньовані машини з назвою "Ангел", які забирають поранених з поля бою. Це наша розробка. Таких машин навіть у НАТО нема. Але 121 тисяча потрібна тільки на броню. Уже чотири місяці збираємо ці гроші. Хочемо передати машини Львівсь-

кому польовому шпиталю.

Шампанському музею навіть не потрібно рекламувати себе. На їхню скромну пропозицію шалений попит.

- Нас знають усі: і Маріуполь, і Широкине. Наш тягач вітають на усіх блокпостах. Він розмальований символікою українських Збройних сил. До нас у чергу записуються, щоб забрали техніку на ремонт. Ось тільки ми вже не маємо ресурсів. Як, наприклад, поміняти 64 хрестовини, якщо одна коштує гривень триста? - бідається Олег Бойко.

Шампань популярна не тільки серед військових, а й серед туристів. Нерідко до музею заїжджають й великі автобуси з Європи. І не дивно: пан Олег із гордістю описує свої експонати:

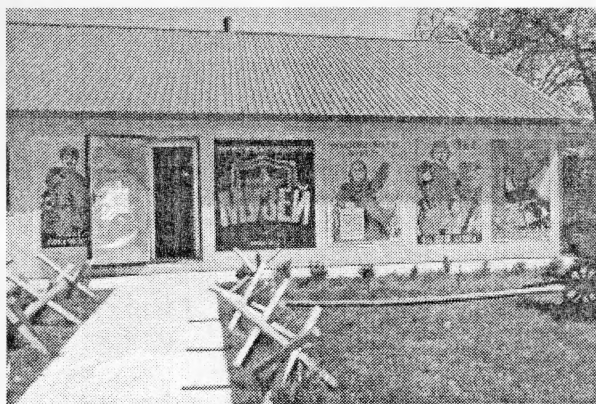
- Усе, що на стінах: плакати, оголошення, речі, форма, прапори, зброя - оригінальне. Жодний музей в Україні та у ворожій Росії такою колекцією не похвалиться. На сьогодні

ня речей для наших бійців. Заснували музей 2011 року у звичайному сільському будинку. Задля музею брати продали великий бізнес, автобусну компанію "ШампаньТранс".

На сьогодні у музеї три зали: в першій зібрано старі предмети побуту (серед яких і пам'ятна валіза), у другій - радянське та німецьке озброєння та плакати часів Другої світової, третя зала - військова форма та камуфляжі від Російської імперії до незалежної України. Надворі перед музеєм та за ним - статуї Леніна або те, що від них залишилося, башта від танка, під якою прилаштували стільчик для всіх охочих поцілити в парашутиста, що висить на дереві навпроти. А ще - БТРи, відремонтовані, свіжопофарбовані й готові знову вирушити в бій.

-Здебільшого ремонтуємо БТР, але й інша техніка трапляється. Мій брат повів на фронт вже 47-го УАЗа, а БТРи та все інше ми вже просто перестали рахувати. Оце повернувся до нас БТР із Черкаського полку - вже вдруге. Роз-

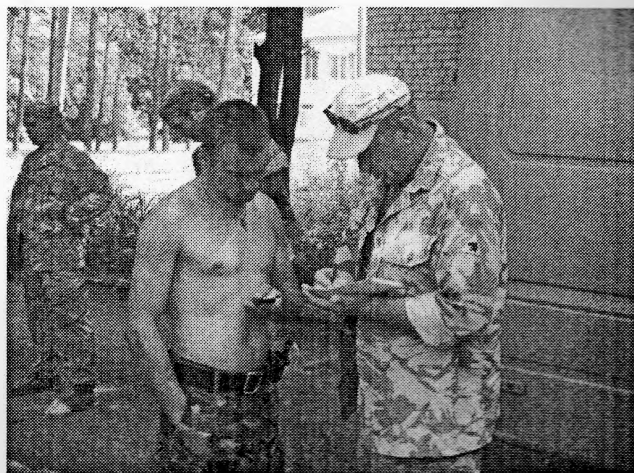
годні у нас 126 видів робочої зброї, з якої можна стріляти холостими. Колекцію збирали по всьому світу. Повірте, на чорному ринку в колишній Югославії можна купити все.

Можливо, остання заява здасться жартом, аж поки за музеєм не побачите справжній "месершміт".

Інтернет ресурс. Ольга ГОЛОВКО для "Урядового кур'єра"

Волонтери для армії - незамінні помічники

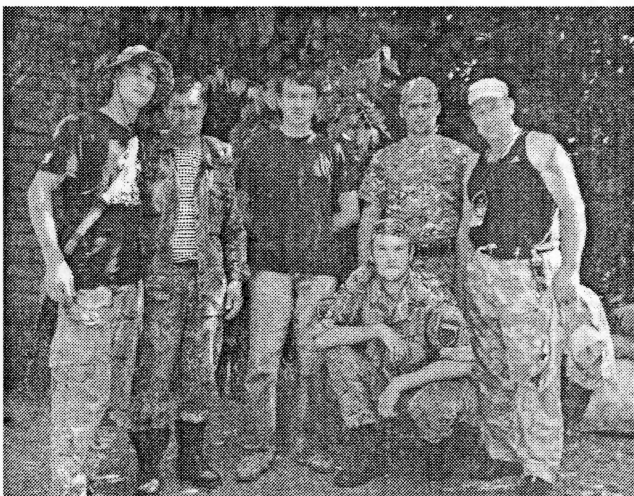
Саме вони забезпечують сьогодні наших захисників речами першої необхідності. Кожного тижня звенигородські волонтери щось купляють та відправляють для хлопців на передову. До Благодійного фонду "Звенигородський волонтерський рух з Україною в

шим бійцям "Новою поштою". Також допомагають рідним придбати форму та тактичне спорядження. для призовників.

Сьогодні, збираючи продовольчі товари, предмети особистої гігієни, ліки, чай, каву, цигарки, цукерки, домашню випічку, волонтери дякують всім, хто допомагає бійцям АТО. Попри всі труднощі та небезпеку жит-

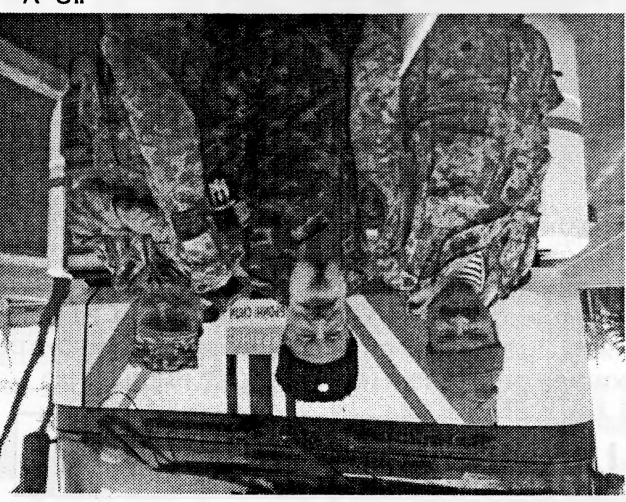
серці" надходить багато звернень письмових та усних. І кожного разу знаходяться шляхи їх вирішення. Зібрані кошти від благодійників обов'язково витрачаються на оснащення наших солдат. В першу чергу за-

купується обмундирування, яке складається з найелементарніших предметів захисту: каски із спеціального захисного матеріалу, бронежилетів, що допомагають і рятують під час бойових дій, чоботів - берців, аптечок - всього того, що так необхідно, і за що вдячні солдати.

Звенигородські волонтери перераховують кошти на лікування в госпіталі, де лікуються поранені земляки, відправляють посилки на-

тю, волонтери особисто прямують на Схід в найгарячіші та віддалені точки зони АТО та везуть нашим захисникам найнеобхідніше. Вже відвідали наших воїнів у місті Лисичанську, місті Северодонецьку, місті Щастя та станиці Луганській. Кожного разу машину загружено вщент. Продуктів близько 3,5 тони та багато води і гуманітарних передач. Маршрути кожного разу різні. Були і Маріуполь та його околиці, Волноваха та її околиці. Їх бус на передовій, у хлопців був, 40 разів-не 5 і не 10, а 40 разів. Щодо труднощів, з якими зіштовхуються волонтери - це пальне, його завжди бракує, допомагають підприємці

нігородського волонтерського руху "З Україною в серці". А ще додає: "Дякуємо всім, хто робить пожертви у волонтерську скриньку, дякуємо людям, що доєдналися до збору гуманітарного вантажу для наших захисників і прощання до всіх, хто ще не доєднався - не соромтесь, не будьте байдужими".

ЗВЕНИГОРСЬКИЙ ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ

ЕДРПОВ АРФО
30524955,
Черкаська філія
МФО 354347
Розпочне №
20001051918564
Ткаченко Віктор
Миколайович

тел. 067 38 117 52
068 03 441 45
067 15 025 28
Фейсбук: "Волонтер звенигородський"

ДОПОМОЖІ АРМІЇ

або тим, хто допомагає армії

Ми знаходимося в районі "Вантажівка"
Комсомольськ, вантажівка "Волонтер"
приміщення Районної ради, кім. 3 вуг.

ДОПОМОЖІ АРМІЇ

або тим, хто допомагає армії

Ми знаходимося в районі "Вантажівка"
Комсомольськ, вантажівка "Волонтер"
приміщення Районної ради, кім. 3 вуг.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ

- конспірація
- транспортні засоби
- зв'язок
- харчування
- медична допомога
- зброя
- медична допомога
- зв'язок
- транспортні засоби
- конспірація

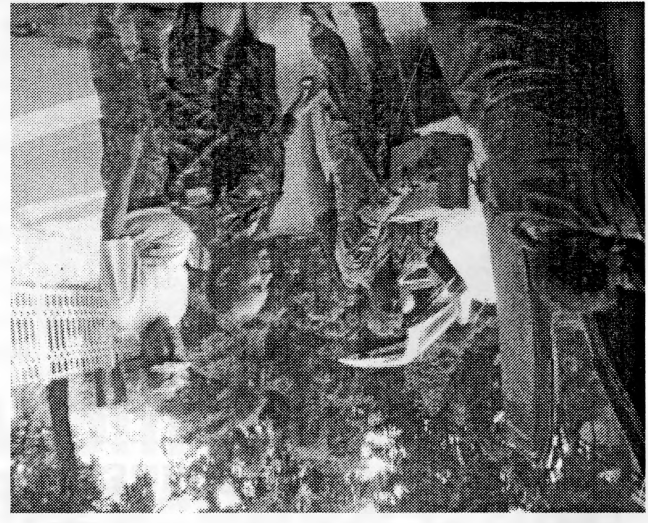
3 фондів краєзнавчого музею - Лисівка-реклама волонтерсько-го штабу "До Перемоги" м. Умань. Не байдужими, рятуймо батьківщину! На фото наша землячка Юна Петереса Настя Яніна (Подітова) з Полілкою.

КОХАННЯ, ТРИМАЙСЯ, РЯТУЙ БАТЬКІВЩИНУ. СІВАЙ: "ЩЕ НЕ ВМЕРЛА..."

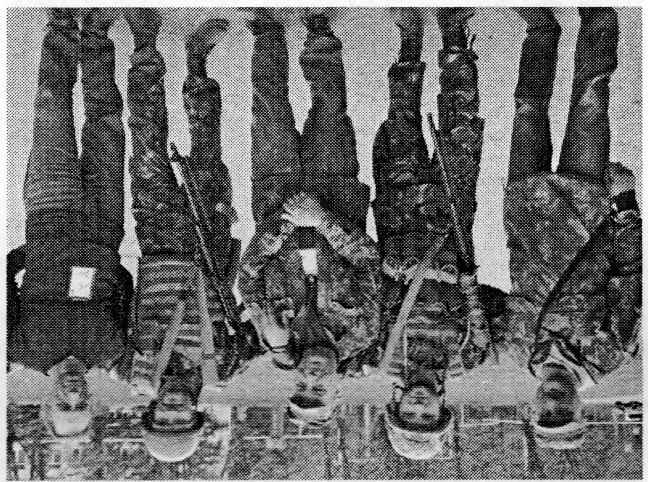
І стади малесеньку нашу дитину,
Яка всім говорить:
"Я тата люблю!"

ДОПОМОЖІ АРМІЇ! БРАТІЙ СВОЇ ДІДІ!

«До перемоги» волонтерський штаб
вул. Лисівка 21,
Адреса: м. Умань,
(0-800) 461 42 38 - 0-800 215 34 73 - Лисівка

міста і всі небайдужі, окрім того - машина виходить з ладу, тому ремонт - теж чи не перша необхідність. "Зараз всім тяжко, але

ж ми вдома, а хлопці на війні. Край Тараса та Богдана ніколи не залишить напризволяще свої воїнів-земляків. Разом ми сила." - мов заповідь життя повторює голова Зве-

*Vivos voco,
mortuos plango,
fulgura frango.*

*Живих кличу,
мертвих оплакую,
блискавки ламаю.*

Напис на дзвоні

*Немає людини,
щоб була б як острів,
сама по собі,
Кожна людина —
грудка землі,
часточка суходолу;
І якщо море змис
хоч би скалку материка,
поменшає Європа.
І те саме буде,
якщо змис
мис або оселю
друга твого,
а чи твою власну,
Від смерті кожної людини
малію і я,
бо я єдиний
з усім людством;
Тому ніколи не питай,
по кому б'є дзвін —
він по тобі.*

Джон Донн, англ. поет
кінця 16-початку 17 ст.

Заповіли нам повік берегти

Фото за виданням "Великий подвиг". Фотоальбом. М., 1966.

*Рік сорок перший...
Найдовшими днями
Відлічував червень
Години життя.*

*Та кулі спинили
Всі прагнення звершень
І дні скоротили
На шлях в небуття.*

*Прощались солдати...
Хвилина мовчання...
До перемоги
Далеко ще йти.*

*Хвилину мовчання,
Пам'ять прощання
Заповіли нам
Повік берегти.*

Станіслав Лячинський

Звенигородка 2015